

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תוכב"א

סעודה שלישית פרשת

תצוה תשב"ז

לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד - כָּל לַיְלָה וְלַיְלָה קְרוֹיָה תָּמִיד

- התנהגות האדם ביום תלוי לפי התנהגותו בלילה • אור המנורה מביא אור התשובה ואור חכמת התורה • הנס דג המערבי תלוי בכח הדלקת שאר הנרות • השבת נותנת כח בהבריאה וניתוסף לאדם כח הנפש • מדרש: ע"י שמתעסקים בלימוד הפטורה זו בצורת ביהמ"ק דלעתיד נחשב כאילו בונים בו • ישוב סתירת המאמרים אין בור ירא חמא ושיהא יראתו קודמת לחכמתו • זריזין מקדימין למצות שייך רק משהגיע זמן המצוה, אבל במחשבה והשתוקקות שייך גם מקודם • חיסר פרטים במצוה דאורייתא אם קיים שאר חלקי המצוה • זכרון זאת: בכח שצדיקים פועלים ישועות מקרבים את ישראל לתשובה • נימול תוך ח' ימים, אם קיים המצוה בדיעבר • ישמח משה: יחיד ורבים הלכה כרבים וא"כ הלכה שיתקיים השיבנו ה' אליך ונשובה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אך רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראל לא יעשו עקלה, וכבר נאמר ואל תשפן באהל'ך עקלה (איוב יא. ד.).

צו מנדב זיין לרגל א שמחה א יארצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס רב

לשון קדשו צענטראלע נומער:

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→2→828

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך 228
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנערס): 845-366-2793 1700#

• ברכת מזל טוב •

הר"ר משה דוד אהרן יאקאבאוויטש הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן ישעי' נ"י
עב"ג בת הר"ר חיים דייטש הי"ו

הר"ר חיים יוסף יוזפא עסטרייכער הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן יצחק נ"י
עב"ג בת הר"ר אליעזר שלמה שטיינער הי"ו

הר"ר יואל שטערנבערגער הי"ו
לרגל אירוסיו בנו החתן אברהם זיידא נ"י
עב"ג בת הר"ר יודא לערנער הי"ו

הר"ר יושע הערש פריעדמאן הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן יעקב יונה נ"י
בן הר"ר יואל הכהן פריעד הי"ו

ברכת רבינו יחול על ראשם, וזכות לימוד תורה דרכים וזכות רביה"ק ז"ע יגן עליהם,
ויזכו להעמיד דורות ישרים ומבורכים, ע"ד ישראל סבא, לעטרת תפארת אבותם.

• יהם יעלו לזכרון •

האשה החשובה צנועה וכשרה,
בעלת מדות וחכמות לב, ודקדקה במצות
מרת דינה ע"ה ב"ר מנחם ז"ל
אשת הרה"ח ר' שמחה ישכר הכהן ז"ל סאנער
נפטרה י"ד אדר א' תשע"ט

תלמיד חכם מופלג, בקי בש"ס ופוסקים, ידא את ה' מנעוריו,
יגע לקיים כל מצוה בדקדוק הלכה קלה כבחמורה, מעורר את
השחר, האריך בתפילה כמונה, אהוב ומכובד בעיני כל מכיריו
הרה"ח ר' מרדכי דוב ז"ל גרובער
ב"ר אלעזר הלוי ז"ל
נפטר י"ג אדר א' תשנ"ז

אשה ידאת ה' וחכמת לב, צנועה למופת, בעלת חסד ורחמים, עסקה
בביקור חולים וחסד של אמת, עזרה לבעלה בהרבצת התורה ובניהול
המוסדות הקדושים ומחנות רב טוב. שבעים שנה עמדה בכל כוחותיה
לעשות צדון צדיק רביה"ק ז"ע
מרת שעניא ב"ר יחזקאל שרגא ז"ל
אשת הרה"ג החסיד ר' יהודא הכהן ז"ל ראזענבערג
נפטרה כ"ז שבט תשפ"ב לפ"ק

לע"נ הר"ר קלונימוס (קלמן) ב"ר מרדכי אהרן ז"ל

KolSatmar.com

א

קושיות ודיוקים בפרשת השבוע

קושיא א

דקדקו המפרשים למה נאמר כאן בלשון ואתה תצוה, ולא נאמר צו' כבשאר הפרשיות

[וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֶן זֵית זָךְ כֶּתִית לַמָּאֹר, לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד וּגו'].

א) פרעגט מען די קושיא, קודם [דער לשון] ואתה תצוה, [דהיה לו לומר]. איבעראל שטייט צו, און דא שטייט תצוה, א לשון עתיד.

ב

קושיא ב

וכן שהוסיף לומר "ואתה"

ב) און וואס איז דער "ואתה".

[והיה סגי לומר] צו את בני ישראל, [ולמה אמר] ואתה תצוה את בני ישראל.

ג

קושיא ג

למה נאמר כאן ענין הדלקת המנורה השייך לסדר העבודה, באמצע ציווי בנין המשכן ובגדי כהונה

ג) די גאנצע זאך [פון] ויקחו אליך שמן זית זך כתיב למאור [שנכתב כאן אצל מלאכת המשכן, צריך ביאור, שהרין] מ'טרעפט דאס נישט [בענין אחר בפרשת בנין המשכן].

אלע [כלי המשכן היו לצורך עבודה, וכגון] דעם מזבח האט מען געמאכט וועגן קרבנות, און אלדינגס [שאר הכלים שנעשו לצורך הקרבנות], און ס'שטייט [נישט במלאכת המשכן] קיין פרשה פון קרבנות.

די אלע זאכן [כתובים לפי סדרן], קודם שטייט די כלים, דאס משכן מיט די כלים, און שפעטער [בסוף תצוה ובסדר ויקרא] שטייט דערנאך די דינים וואס מ'זאל דארט טון [וכל סדרי העבודה, ולא מצינו שיפרש הכתוב צורך המזבח ודיני הקרבנות באמצע סדר מלאכת המשכן]. און ביי 'דעם' [אצל המנורה] כאפט ער ארויס 'שוין' [כאן בריש תצוה, מה שיעשו עם המנורה], איידער ער האט נאך דורכגעפירט [די עשיית] חשן ואפוד, דערציילט ער 'שוין' ויקחו אליך שמן זית זך, מ'זאל ברענגען [שמן, און] מ'זאל אנצינדן די מנורה.

ד

קושיא ד

ובכלל זה, למה נאמר פרשה זו שתי פעמים, הן כאן והן בפרשת אמור.

ורש"י והאברבנאל כתבו דשם בפרשת אמור הוא עיקר הציווי, וכאן נאמר רק דעתיד לצוות כן אחר כך. והקשה הכלי יקר דאכתי מיותר זה, כי מה הגיד לו בזה שאמר שסופו לצוות על זה

ד) [און] וואס זאגט ער דאס צוויי מאל [הן כאן בפרשת תצוה, והן בסוף פרשת אמור].

דער עיקר שטייט דאך [עס] אין פרשת אמור (כד, ב), צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך. פלאגן זיך [אויף דעם] די מפרשים, און די אלע מוני המצות, די ראשונים*.

* בפרשת אמור. ותמצית הענין, דהרשב"ם והאבן עזרא מפרשים דחזור עליה שם אידי דפרשת לחם הפנים, משום דהמנורה נוכח השלחן והכל תיקון אחד, והלחם פנים חזור עליה שם אידי דפרשיות המועדים, כיון שהיא מצוה הנוגעת לכל שבת. והרמב"ם והספורנו שם מפרשים, דאז קלה השמן והלחם שנדבד בעת בנין המשכן, ועל כן נצטוו לדורות לנדבד שמן למאור וסלת ללחם הפנים. ורש"י שם, וכן האברבנאל כאן ושם, מפרשים כדלהלן בדברי רבינו, דשם בפרשת אמור הוא עיקר הציווי, וכאן בפרשת תצוה רק נאמר לו דעתיד הוא לצוות על זה אחר כך.

[והאברבנאל כאן], וכן רש"י בפרשת אמור,¹ פירשו כי 'דאָרט' איז דער עיקר מצוה, איבערדעם שטייט 'דאָ' ['תצוה' [בלשון עתיד], דער בורא כל עולמים האָט אים געזאָגט דו ביסט 'עתיד לצוות' אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אַז מ'זאָל ברענגען שְׁמֶן זֵית זָה. אָבער נאָר 'דאָרט' איז די מְצוּה. איבערדעם שטייט עס צוויי מָאָל.

ה

פרעגט דער 'כלי יקר' אויפן אברבנאל,² [דאכטן איז דאָך 'דאָס' איבעריג].
 .. ביי קיין שום מְצוּה געפינט נישט אַז מ'זאָל זאָגן פאַראויס אַז ער איז עתיד לצוות, [ווייל באמת] פאַרוואָס דאָרף ער דערציילן פאַראויס די מְצוּה, [ס'איז דאָך גענוג] ווען ס'וועט קומען די צייט פון די מְצוּה [צו זאָגן אַז] דער בורא כל עולמים האָט מְצוּה געווען די מְצוּה. [און] פונקט דאָ זאָגט ער אים [פון פאַראויס אַז] דעמאלטס וועל איך מְצוּה זיין די פרשה פון הדלקת המנורה.

² ברש"י אמור (כד, ב): צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. זו פרשת מצות הנרות, ופרשת נאָתָה תְּצוּה לא נאמרה אלא על סדר מלאכת המשכן, לפרש צורך המנורה. וכן משמע, נאָתָה 'סופך לצוות' אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל על כך.

³ באברבנאל כאן: נאָתָה תְּצוּה אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וכו'. השאלה הא, מדוע צוה יתברך כאן על עריכת הנרות, שזה לא היה ראוי לצוות כי אם אחרי עשיית המשכן והנחת המנורה וכל הכלים במקומתם וכו' (והוא קושיא ג' שמוכרי רבינו כאן). ○ השאלה הב, מה טעם אמר נאָתָה 'תצוה', היה לו לסדר 'צו' את אהרן, או 'צו' את בני ישראל, כמו שנאמר בפרשת אמור אל הכהנים על זאת המצוה עצמה וכו' (והוא קושיא א' דכאן). ○ השאלה הג, שהרי פרשה זו עצמה נשנית בסדר אָמַר אֵל הכהנים בלי שום שינוי, רק שכאן אמר נאָתָה תְּצוּה מבלי דיבור, ושם נאמר ויִדְבֹר ה' אֵל מֹשֶׁה לֵאמֹר צו אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָה וגו', ושם היה מקום הראוי וזמנו ההגון, ולמה נאמרה אם כן במקום הזה ללא צורך (והוא קושיא ד' דכאן) וכו'.

והנני מפרש הפסוקים באופן יותירו השאלות האלה כולם וכו'. יראה מסגנון הפסוקים שלא בא הכתוב כאן לצוות על שמן המאור ולהזהיר על הדלקת הנרות במנורה, אבל היתה כוונתו הראשונה לצוות על בגדי הקדש המיוחדים לכהני ה', ולכן אמר יתברך למשה נאָתָה תְּצוּה רוצה לומר אתה 'עתיד לצוות' אל בני ישראל שיקחו אליך שמן זית זך, ובאזהלה מועד מחוץ לפרכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו וגו', כי לא יעבוד העבודה ההיא אלא כהני ה', ומפני זה צריך שתקריב אליך את אהרן אחיך ואת בניו לכהנו לי, שאינו מהראוי שיבואו שמה בבגדי הדיוט לעבוד העבודה הקדושה ההיא, ומפני זה ראוי שתתעסק בעשיית הבגדים הראויים להם. הנה אם כן לא באה במקום הזה מצוות הדלקת הנרות מכוננות לעצמה, אלא לספר הצורך למעשה הבגדים לאהרן ובניו, יען וביען הם יכנסו ערב ובקר לפני ה' בהיכל הקדש להדליק את הנרות וכו'. ומפני זה אמר הכתוב נאָתָה 'תצוה', ולא אמר 'צו' את בני ישראל, והווכחה כאן הדלקת הנרות, והותרו בזה שתי שאלות הא' והב' וכו'. ולכן מה שכתבתי הוא מתאישב בפשט הפסוקים, שאין נאָתָה תְּצוּה כמו צו הנאמר בסדר אמור אל הכהנים, כי שם באה המצוה מכוננת לעצמה, ובא במקומה הראוי, ולכן נאמר שם 'צו' אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ וגו', אבל כאן לא נאמרה אלא על דרך הקדמת ידיעה והודעת הסיבה לענין בגדי אהרן ובניו, לכן אמר נאָתָה 'תצוה', כאילו אמר ויעבור שאתה תצוה בהדלקת הנרות שיעשו אהרן ובניו בהיכל ה' בכל יום, לכן צריך שתייחס אותם לכהונה ותלבישם בבגדי ישע, והותרה בזה השאלה הג' וכו'.

¹ והוא קושיא א' דלעיל.

² בכלי יקר כאן: נאָתָה תְּצוּה אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו'. יש לדקדק מהו ואתה תצוה, שני נוכחיות, ואתה צוה מיבעי ליה למימר. גם מלת 'ואתה' כולה מיותרת, כי היה לו לומר צו את בני ישראל, כי בלשון זה נאמר בפרשות אמור (כד ב) על הנרות הללו וכו'. עוד הקישו המפרשים, מה ענין מצוה זו לכאן, כי עיקר מקומה אחר עשיית המשכן והנחת המנורה. ומהר"י אברבנאל פירש, כי עיקר מצוה זו בפרשת אמור, וכאן נאמר 'תצוה', רצה לומר אתה עתיד לצוות את בני ישראל כו'. ולדבריו כל פסוק זה מיותר, כי מה הגיד לו בזה שסופו לצוות. ומה יעשה הרב בפסוק ואתה תדבר הנאמר בסמוך. [ועיין שם תירוץ].

³ ומה שהקשה הכלי יקר על דברי האברבנאל, אף שגם רש"י מפרש כן, משום שדברי האברבנאל הוא כאן במקומו בפרשת תצוה, ולכן העתיק כן בשם האברבנאל.

¹ וז"ל רבינו בכת"ק בדברי יואל ריש פרשתן (ד"ה ונראה): דהנה נתקשו המפורשים מה ענין מצוה זו של הדלקת נרות לכאן, כי עיקר מקומה אחר עשיית המשכן והנחת המנורה. ומהר"י אברבנאל פירש כי עיקר מצוה זו בפרשת אמור, וכאן נאמר תצוה 'עתיד לצוות' את בני ישראל. והקשה עליו בכלי יקר דלדבריו כל פסוק זה מיותר, כי מה הגיד לנו בזה שסופו לצוות, ועיי"ש מה שהאריך לתרץ.

1

קושיא ה

בפסוק להעלת נר תמיד, מפרש רש"י כל לילה ולילה קרויה תמיד. והקשה עליו הרמב"ן, והלא חז"ל פירשוהו על נר המעריב שהיה דולק תמיד, ואם כן מתפרש כפשוטו שהוא תמיד ממש

רש"י זאגט^א [אויף] להעלת נר תמיד, כל לילה ולילה קרויה תמיד.

[און] ער ברענגט נאך פסוקים וואו ס'איז פארהאנדן אמאל [כיצא בזה]. אמאל שטייט 'תמיד' [ופירושו] בתמידיות [ממש, וכגון] ביי לחם הפנים איז עס בתמידיות. און אמאל שטייט תמיד, [כאטש] ס'איז נישט 'כסדר' [ממש, נאך] כל לילה ולילה.

2

(ה) אויף דעם פרעגט דער רמב"ן^ב, [הלא] חכמינו ז"ל זאגן נישט אזוי.

חכמינו ז"ל [זאגן], ברענגט ער פון ספרי [ריש בהעלותך], ברענגט ער זיי זאגן [אז] להעלת נר תמיד גייט ארויף אויפן נר המעריב, [ווייל] דער נר המעריב האט 'כסדר' געברענט. [ויכמו שאמרו] ס'איז דאך עדות היא שהשכינה שורה בישראל, ממנה היה מדליק ובה היה מסים.

דאס נר המעריב האט זיך קיינמאל נישט אויסגעלאשן [אם זיך], פון ווען מ'האט אראפגעגעבן דאס משכן. און ווען מ'איז נישט ראוי געווען^א [ומצאו שפכה] האט מען עס אנגעצינדן [מחדש בכל בוקר, שתדלוק גם ביום]², טאמער מ'איז נישט ראוי געווען. [אבל כשזכו היה נשאר דולק תמיד בדרך נס].

איבערדעם שטייט [להעלת] נר תמיד, דער לשון 'נר' [בלשון יחיד], נישט אויף אלע [נרות. משום דקאי] אויפן נר המעריב, נישט אויף אלע נרות.

^א ברש"י (כו, ב): תמיד. כל לילה ולילה קרוי תמיד, כמו שאתה אומר (פינחס כה, ו) עלת תמיד, ואינה אלא מיום ליום. וכן במנחת חביתין נאמר תמיד (צו ו, יג), ואינה אלא מחציתה בבקר ומחציתה בערב (שם). אבל תמיד האמור בלחם הפנים (תרומה כה, ל), משבת לשבת הוא. [וכן מפרש האבן עזרא כאן, והסמ"ג (מ"ע קצג), וע"ש בגמרא ורש"י תגיגה (כו):] בדוכת כן, ובמרחי כאן.

^ב רמב"ן (שם) הביא לשון רש"י, ועל זה כתב: ומדרש רבותינו אינו כך, אלא כך שנו בספרי (ריש בהעלותך), 'איירו שבעת הנרות (שם ח, ב), שומע אני שיהיו דולקין לעולם, תלמוד לומר מערב עד בקר. אי מערב עד בקר, יכול יהיו דולקים מערב עד בקר ויכבס, תלמוד לומר איירו שבעת הנרות. הא כיצד, 'איירו שבעת הנרות מערב עד בקר לפני ה' תמיד, שיהא נר מעריב דולק תדיר, שממנו מדליקין את המנורה בין הערבים. ובתורת כהנים (אמור כד, ב) נמי אמרו כך, להעלת נר תמיד, שיהא נר מעריב תדיר. וקחני התם, מצאו שפכה מדשנו ומדליקו ממזבח העולה. דאפילו ביום נמי מדליק נר מעריב, לפי שהוא תמיד לעולם. ○ ובמסכת תמיד (פ"ג מ"ט) שנינו כך, מי שזכה בדישון המנורה נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקין, מדשן את השאר ומניח את אלו דולקין במקומן. מצאן שפכו, מדשנן ומדליקן מן הדולקין, ואחר כך מדשן את השאר וכו'. ועל הכלל, לפני ה' תמיד, בנר מעריב, שהוא דולק תמיד ביום ובלילה.

^ג בגמרא בשבת (כב:) ומנחות (פא:): מחוץ לפרכת העדת יערך (בפרשתן כז, כא. ואמור כד, ג), וכי לאורה הוא צריך, והלא כל ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר לא הלכו אלא לאורו, אלא עדות היא לבאי עולם שהשכינה שורה בישראל. מאי עדות, אמר רב זו נר מעריב, שנותן בה שמן כמדת חברותיה וממנה היה מדליק ובה היה מסיים. [ועיין שם ברש"י ותוספות שהאריכו בפירושו].

^ד כמבואר בגמרא יומא (לט:): תנו רבנן, ארבעים שנה שמשמש שמעון הצדיק וכו' היה נר מעריב דולק, מכאן ואילך פעמים דולק פעמים כבה. ○ ופירש רש"י: היה נר מעריב דולק. לאחר שכבו שאר כל הנרות, ואף על פי שממנו מתחיל להדליק ערביה, בו היה מסיים הטבת נרות שחרית, והוא עדות שהשכינה שורה בישראל, כדכתיב מחוץ לפרכת 'העדת' ואמרינן במסכת שבת (כב:): עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל.

^ה כמבואר במשנה דתמיד (פ"ו מ"א, דף לג:): מי שזכה בדישון המנורה, נכנס ומצא שתי נרות מזרחיים דולקין, מדשן את המזרחי, ומניח את המעריב דולק, שממנו היה מדליק את המנורה בין הערבים.

ח

[ונמצא] איז דאָך נישט דער פֿשט פון דעם "תָּמִיד" [כמו שמפרש רש"י] כָּל לַיְלָה וְלַיְלָה, [שהרי] ס'שטייט דאָך אויסדרוקליך שטייט לָשׁוֹן יָחִיד [נ"ר תָּמִיד], ווייל דאָס גייט אַרויף אויפן נֶר הַמַּעְרָבִי, און פון יענעם [משאר הנרות] שמועסט מען נישט, איז דאָך נישט דאָס דער פֿשט ווייל ס'איז קְרוּיָה תָּמִיד, [נאָר ס'איז תמיד ממש כמו בלחם הפנים, שהרי] ס'שטייט דאָך נאָר אַ לָשׁוֹן יָחִיד.

[ואם כן צריך ביאור להבין כוונת רש"י למה הוסיף כאן לפרש דכל לילה ולילה קרויה תמיד, שהרי כבר פירשו חכז"ל דקאי על נר המערבי שהוא תמיד ממש].

ט

די קשיא פרעגט דער רמב"ן, מ'קען נאָכקוקן אינעווייניג^{יג}.

י

קושיא ו

להבין רמז המסורה, בג' פסוקים המתחילים כאן בתיבת "וְאַתָּה"

(ו) ..^{יז} [במסורה נמסר פסוקים המתחילים בלשון "וְאַתָּה"]^{טז}. וְאַתָּה תִּצְוֶה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (כאן כז, כ), וְאַתָּה הִקְרַב אֵלַיךְ אֶת אֶהֱרֹן אֶחֱיֶיךָ (כח, א), וְאַתָּה תְּדַבֵּר אֶל כָּל חֲכָמֵי יִב (כח, ג).

יא

קושיא ז, ח, ט

בתנחומא כאן: קטן לכמה נמול, קטן נמול לשמונה, כשם שנימול יצחק

דער מדרש נתחומא זאגט^{טז} [אויף] וְאַתָּה תִּצְוֶה, ילמדנו רבינו, קָטָן לְכַמָּה נְמוֹל. כך שנו חכמים, קָטָן נְמוֹל לְשִׁמוּנָה, כְּשֵׁם שֶׁנְמוֹל יִצְחָק, שנאמר (לך כא, ד) [וַיִּמָּל אֶבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ] בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים.

יב

ויש להבין מה היה השאלה, והלא מפורש בפסוק דמילה הוא ביום השמיני

דער מדרש איז דאָך אַ פֿליאָה.

(ז) קודם וואָס פרעגט ער עפעס קָטָן לְכַמָּה נְמוֹל, [והלא] ס'שטייט דאָך [ארויס] אין פסוק (שמיני יב, ג), וּבְיֹמֵם הַשְּׁמִינִי [ימול בשר ערלתו].

יג

וכן בהתירוץ למה הוצרך ללמוד מוצחק, והלא מפורש כן בפסוק לכל ישראל

(ח) און וואָס ענטפערט ער כְּשֵׁם שֶׁנְמוֹל יִצְחָק, וואָס דאָרף ער זאָגן עפעס אַ מָשָׁל כְּשֵׁם שֶׁנְמוֹל יִצְחָק, ס'שטייט דאָך אַרויס אין פסוק [שכן המצוה על כל ישראל].

^{יז} מהלשון משמע שרבינו פנה בדיבור זה אל הכותבים.

^{יח} נחסר כאן משהו על הריקארדינג.

^{טז} במסורה מובא בכמה ספרים. ויש עוד כמה פסוקים הנזכרים בספרים במסורה זו, וְאַתָּה קָח לָךְ בְּשָׂמִים רֹאשׁ (תשא ל, כז), וְאַתָּה דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר אַךְ אֶת שְׁבֹתַי תִּשְׁמְרוּ (שמות יג, יג) ועוד. אבל רבינו מזכיר הג' פסוקים שהם כאן בפרשתו, וכן הוא גם כן בקצת ספרים. [ונהיה להלן בהדרוש לא חזר רבינו להשלים ביאור המסורה, וכן ישוב קושיא ב' השייך לזה].

^{טז} בתנחומא ריש פרשתו: ילמדנו רבינו, קָטָן לְכַמָּה נְמוֹל. כך שנו רבותינו, קָטָן נְמוֹל לְשִׁמוּנָה, מה טעם כשם שנמול יצחק אבינו. אמר רבי שמעון בן יוחאי, בא וְרָאָה שאין חביב לפני האדם יותר מבנו, והוא מל אותו. וכל כך למה, אמר רבי נחמן בר שמואל, כדי לעשות רצון בוראו הוא רואה בנו שופך דם ממילתו ומקבל עליו בשמחה. אמר רבי חנינא, ולא עוד אלא שהוא מוציא הוצאות ועושה אותו היום של שמחה מה שלא נצטווה הוא שהכתוב אומר (תהלים עא, ד) וַאֲנִי תָּמִיד אֶיִּחַל וְהוֹסַפְתִּי עַל כָּל תְּהִלָּתְךָ, ולא עוד אלא אדם הולך ולוה וממשכן עצמו ומשמח אותו היום.

יד

ומהו השיכות מכל זה להפסוק ואתה תצוה

ט) און דערנאך וואו קומט דאס 'אהער', וואו קומט פונקט די שאלה (ביי) ואתה תצוה, קטן לכמה נמול.

טו

ישוב הקשיזות

הקדמה לישוב קושיא ג-ד (באופן ראשון)
דהפרשה רומז על לעתיד לבא

נאָר לאַמיר קודם זען.

איך וועל קודם שמועסן וואָס דער פסוק האָט דאָ געזאָגט צוויי מאָל ויקחו אליהם שמן זית זך (קושיא ג-ד), און [דער] ואתה תצוה (קושיא א), ער זאל שפעטער הערשט זאָגן, מ'זעט דאָך 'דערנאָך' [בפרשת אמור] וואָס ער זאָגט.

טז

במדרש דרשו כמה ענינים במעלת מצות המנורה, שהוא מביא אורה לעולם, ושכחות המנורה יזכו לאורו של משיח
אין די מדרשים איז דאָ זייער אַסאך ענינים אויף דעם [על מצות הדלקת המנורה], אין מדרש רבה און אין אַלע מדרשים.
שמן זית ווייזט אויף די אורה. (עיין להלן באות מז).

יז

קודם ברענגט ער^י, כָּשֶׁם שָׁאֲנִי מֵאִיר לָכֶם, דער בורא כל עולמים האָט מֵאִיר געווען פריער^ט. (ההמשך לזה, באות כז).

יח

[ויעוד אמרו^ב דבזכות המנורה] עֲתִיד לְהָאִיר בְּבִיאת הַמָּשִׁיחַ, [שנאמר] עֲרַכְתִּי נֵר לְמֹשִׁיחִי.
אין זכות פון די נרות וועט זיין בִּיאת הַמָּשִׁיחַ.
אזוי זאָגן די מדרשי חכמינו ז"ל. (ההמשך בעיקר הדרוש, להלן באות כו)

יט

עוד ביאורים בפרשה

על פי הקדמה הנזכרת - דהפרשה רומז על לעתיד

בבעל הטורים מביא רבשלון "פתי" לְמֵאֹר, נרמז שנות עמידת השתי בתי מקדשות

דער בעל הטורים זאָגט^א [אויף] פִּתִּית לְמֵאֹר, פִּתִּית איז די אותיות ת"כ [און] ת"י, [ווייל] אזויפיל [יאָרן] איז געשטאַנען דער בית המקדש, דער בית המקדש איז געשטאַנען ת"כ שנים [און ת"י שנים]^ב.

^י פירוש כאן בוז המצוה של הדלקת המנורה.

^י בשמות רבה (לו, ב). הובא להלן בהערה כו.

^ט הלשון 'פריער' הוא על פי פירוש הרה"ק מלובלין בלשון המדרש, מובא להלן בהערה כח.

^ב בתנחומא (כאן, סימן ח): אמר ליה הקב"ה למשה, אמור להם לישראל, כְּנִי בעולם הזה הייתם זקוקים לאור בית המקדש ומדליקים נרות בתוכו, אבל לעולם הבא בזכות אותו הנר אני מביא לכם מלך המשיח שהוא משול כנר, שנאמר (תהלים קלב, יז) שֶׁם אֶצְמִיחַ קֶרֶן לְדָוִד עֲרַכְתִּי נֵר לְמֹשִׁיחִי.

^א בבעל הטורים כאן: כתי. רמז ת"י ת"כ שנים היה נוהג הדלקת המנורה.

^ב דהבית ראשון עמד ת"י שנים, והבית שני עמד ת"כ שנים.

כ

קושיא י

ויש להבין למה נרמז זה דייקא בענין המנורה

(י) [ולכאורה קשה] וואָס שטעלט ער עפעס [פונקט] דאָ ביי די מנורה דערציילט ער דעם רמז, דעם חשבון [שנות הב' מקדשים].

כא

קושיא יא

וכן למה לא נרמז גם בית המקדש השלישי שהוא העיקר

(יא) און דערנאָך [איז שווער], ער זאָגט גאָרנישט [קײן רמז] אויפן בײַנן הַמִּקְדָּה פון לַעֲתִיד.

כב

המשך קושיא י

ער העט [דאָס] געדאַרפט שטעלן ביים [עיקר] בײַנן הַמִּשְׁכָּן, פאַרוואָס גראַד ביי דעם.

כג

ישוב קושיא י-יא

אמנם יובן לפי האמור דבוכות המנורה יזכו לאורו של משיח. ולפי זה רומז דבוכות הדלקת המנורה בהשתי בתי מקדשות, יזכו לבנין בית המקדש השלישי

נאָר פֿשוט קען זײַן [לדברי המדרש דבוכות המנורה יבא אורו של משיח, וא"כ אדרבה] ווייל דאָס איז מִרְמָז אויף בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, [דבוכות אותן נרות] וואָס ס'איז געווען [בת"י ות"כ שנה], אַזוי אַרום וועט 'שפּעטער' [לעתיד] זײַן לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד [בבית השלישי, ורק] 'היצט' איז נאָר כְּתִית, ת"כ און ת"י. [ושפיר קאי כל הרמז על בנין השלישי. וגם מוכן שהעמיד הרמז דייקא אצל המנורה, כי אור מקדש דלעתיד הוא בזכות המנורה שהדליקו במקדש ראשון ושני].

כד

קושיא יב

באור החיים הק' מבאר דכאן רמז שמשח רבינו הוא הגאול לעתיד, וגם שיהיה מלך. וקשה למה נרמז זאת בכאן דייקא

וְאַתָּה תִּצְוֶה. לעולם אין די מפרשים איז דאָ פֿשְׁטִים אַז תִּצְוֶה איז לְשׁוֹן הַתְּחַבְּרוּת²². [און] דער אור החיים הקדוש זאָגט²³ וְאַתָּה תִּצְוֶה גייט אַרױף אויף לעתיד, משה רבינו וועט זײַן דער מֶלֶךְ [גם לעתיד, והוא] אַ לְשׁוֹן צוּת²⁴, ער וועט מִצְוֶה זײַן אידן.

²² מלשון צוותא וחברותא.

²³ באור החיים הק' (כו, ב) וְאַתָּה תִּצְוֶה. עוד ירמז, לצד כי הגיע זמן תת הכהונה לאהרן, בירר ה' למשה המלכות והמליכו על ישראל, והוא אומרו "תצוה" אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, על דרך אומרו (שמואל א' יג, יד) וַיִּצְוֶה ה' לְנָגִיד וְגו' [הרי שלשון "ציווי" הוא כינוי למלכות] וכו', כאן יחד משה למלכות ישראל וכו'.

ובדרך רמז יתבאר הכתוב על דרך מאמר הובא בספר זוהר חדש (ח"א טו.) כי ארבע גליות של ישראל כל אחד מהם נגאלו ממנו בזכות אחד, גליות הָרָאשׁוֹן נגאלו בזכות אברהם אבינו ע"ה, שְׁנֵי נגאלו בזכות יצחק, שְׁלִישִׁי בזכות יעקב, וְהָרְבִיעִי תלוי בזכות משה, ולזה נתארך הגלות, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצות, אין משה חפץ לגאול עַם בְּטָלָיִם מִן הַתּוֹרָה. ○ וזה הוא שרמז הכתוב כאן באומרו וְאַתָּה תִּצְוֶה אַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, על דרך כי מִלְאָכֵיו יִצְוֶה (תהלים צא, יא) [שהוא לשון צוּתא והתחברות, שמשח רבינו תילתו אל ישראל לגואלם], או על דרך אומרו ז"ל אין צו אלא מלכות [נאופן דלעיל], כי הוא ימלוך עלינו לעתיד. ותנאי הוא הדבר, שיעסקו ישראל בתורה [ואז יזכו לגאולה].

²⁴ צוותא והתחברות (עין ברכות ו: ושבת ל: כל העולם לא נברא אלא "לצוות" לזה), או נגידות.

(יב) אֵלֶּךְ [איז אָבער שווער] וואָס קומט עס עפעס אַהער, [שדוקא כאן מרמז על מה שיהיה לעתיד].

כה

ישוב קושיא יב

ויובן גם כן כדלעיל, משום דבוכות המנורה זכו לאורו של משיח לעתיד לבא

[נאָר דלרכיננו] קאָן זיין [אויך] פאַרדעם, ווייל ס'איז מ'רמז [די פרשה] אויף לַעֲתִיד, ווייל דער פֿלח פון די מְנוֹרָה ברענגט בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ.

כו

המשך ישוב הקושיות שבתחילת הדרוש

עוד הקדמה לישוב קושיא ג-ד (באופן ראשון)

דלעתידי יעשו תשובה בב' אופנים ותרונות

נאָר לאָמיר זען דאָס ענין וואָס כ'האָב אָנגעהויבן (באות טו), די צוויי מאָל וואָס ס'שטייט [פרשת הדלקת המנורה] (קושיא ג-ד).

כז

במדרש: אמר הקב"ה לא שאני צריך לאורה, אלא כדי שיאמרו האומות שישראל מאירים למי שהוא מאיר לכל. ולכאורה צ"ב הכוונה בזה, דהקב"ה הוא מקור האורה, והא"י שייך לומר שישראל מאירים לו

ס'שטייט אין מדרש^{כז}, לא שאני צריך לאורה, אלא להעלות אתכם בפני האומות, שיאמרו ישראל מאירים למי שהוא מאיר לכל העולם כולו.

[ואינו מובן] לכאורה, איבערדעם וועט מען זאָגן ש'ש'ישראל מאירין? [והלא] דער גאַנצער אור [בא רק מהשי"ת], דער בורא כל עולמים [איז] מאיר לכל העולם כולו, וויאזוי זענען זיי מאירין פאר אים, דער מקור האורה.

כח

ובספר וזכרון זאת ביאר בזה, בהקדם לכאר מה שכנסת ישראל מבקשת ש'יבנו ה' אֵלֶּיךָ וְנִשְׁכַּח, והקב"ה אומר שובו אֵלַי, דשניהם יתקיימו, ע"י שהקב"ה ישלח בהצנע התעוררות תשובה לישראל שישבו, וכפלי חוץ נראה כאילו ישראל התחילו לשוב מעצמם

[נאָר] דער הייליגער לובלינער זאָגט אין די ספרים, [אין] זאת זכרון^{כח} [או שאר ספריו, זכרון זאת, דברי אמת]^{כח}, דאָרט ערגעץ אין די ספרים [של] טייטשט דער לובלינער [בדברי המדרש הנזכר].

^{כז} בשמות רבה בפרשת (לו, ב): [אָתָּה תְּצַנֵּחַ הָדָא הוּא דכתיב (ירמ' יא, טו) זִית רַעְנָן יִפֶּה פְּרִי תֹאֵר קְרָא ה' שְׁמֶךָ]. לא שאני צריך להם [להנרות], אלא שתאירו לי, כשם ש'הארתני לכם, למה, כדי להעלות אתכם בפני כל האומות, שיהיו אומרים ישראל מאירים למי שמאיר לכל. ○ משל לפקח וסומא שהיו מהלכין, אמר הפקח לסומא בא ואני סומכך, והיה הסומא מהלך, כיון שנכנסו לבית אמר הפקח לסומא צא והדלק לי את הנר והאיר לי, שלא תהא מחזיק לי טובה שלויתך, לכך אמרתי לך שתאיר, כך הפקח זה הקב"ה וכו' והסומא אלו ישראל וכו' והיה הקב"ה מאיר להם והנהיגם שנאמר (שמות יג) וה' הולך לפניהם יומם, כיון שבאו לעשות המשכן קרא למשה ואמר לו וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שֶׁמֶן זֵית זָךְ, אמרו ישראל כִּי אָתָּה תֹאִיר נָרִי (תהלים יח, כט), ואתה אומר שנאיר לפניך, אמר להם בשביל להעלות אתכם שתאירו לי כשם שהארתי לכם, לכך נאמר זִית רַעְנָן.

ובבמדבר רבה (בהעלותך טו, ה), זה שאמר הכתוב (תהלים יח, כט) כִּי אָתָּה תֹאִיר נָרִי. אמרו ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם לנו אתה אומר ש'נאיר לפניך, אתה הוא אורו של עולם, והאורה דְּרָה אצלך דכתיב (דניאל ב, כב) וְנִהְיָא עִמָּה שְׂרָא, ואתה אומר אֵל מול פני המְנוֹרָה, הוי כִּי אָתָּה תֹאִיר נָרִי. אמר להם הקב"ה, לא שאני צריך לכם, אלא שתאירו לי כדרך שהארתי לכם, למה לעלות אתכם בפני האומות, שיהיו אומרים דאו היאך ישראל מאירין למי שהוא מאיר לכל העולם. משל למה הדבר דומה לפיקח וסומא וכו' כיון שעמד המשכן קרא הקב"ה למשה ואמר לו תאירו לי שנאמר 'בְּהִעָלְתֶּךָ אֶת הַנֵּר, בשביל לעלות לכם.

דער הייליגער לובלינער זאָגט [לפרש בהקדם] ווייל די גמרא זאָגט^ט ס'איז אַ פֿלוגתא, אידן זאָגן הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח (איכה ה, כא), און דער בורא כל עולמים זאָגט שובו אֱלִי וְאִשׁוּבָה אֵלַיִם (מלאכי ג, ד).

^כ עיין בזאת זכרון פרשת תזריע (ד"ה אשה): דהנה כתיב שובו אֱלִי וְאִשׁוּבָה אֵלַיִם, ואיתא במקום אחר הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח, והאיך יתקיימו שני הפסוקים. אך הכוונה הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי בדרך וְנִשְׁכַּח, כי בידך אפשר לעשות הכל, שתתן בהצנע הרהור תשובה בלבינו להיות התעוררות מאתנו. לְמַשֵּׁל תעזור לצדיקים לפעול נסים ונפלאות, להחזיק האמונה, ולהעביר לב ישראל אל ה' ולהתחברות צדיקים המדריכים בדרך ישרה, וכיוצא בזה. וזה הַשִּׁיבֵנוּ בדרך וְנִשְׁכַּח, להיות מאתנו התעוררות, הוא לטובה גדולה. וכמו שנאמר (תזריע יב, ב) אֲשֶׁה פִּי תִזְרֶיעַ [וְיִלְדָה זָכָר], מה שאין כן איש מזריע תחילה. בדרך משל כי הקב"ה נקרא איש וכנסת ישראל נקרא אשה, ולכן בגאולת מצרים שהיה [התעוררות] מה' לבד וכו', ועל כן סירב משה וכו', ועל כן מבקש ה' ששובו אנו, להיות אשה מזרעת תחילה וכו' [עיי"ש עוד].

ועוד שם פרשת עקב (ד"ה יהי חסדך): דהנה פירשנו על פסוק שובו אֱלִי כו', וכתיב הַשִּׁיבֵנוּ אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח, האיך יתקיימו ב' הפסוקים, כי הם רוח הקודש. אך קשה באמת הלא הקב"ה חפץ חסד הוא, יחזיר הוא בעצמו אותנו בתשובה, כמו שאנו אומרים הַשִּׁיבֵנוּ אֱלֹהֵי. והתירץ, דכתיב אֲשֶׁה פִּי תִזְרֶיעַ וְיִלְדָה זָכָר, כן גם כאן אם יבוא תחילה מאתנו יהיה טוב יותר, וגאולה שלימה בפרהסיא ברחמיים גדולים, על כן אמר יתברך שובו אֱלִי כו', ואנחנו מבקשים הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי בהצנע להיות וְנִשְׁכַּח, כי אתה הכל יכול שתהיה 'מלמעלה' ותהיה נקרא 'מלמטה', למשל יתן סיוע להמסייעים לבאים לטהר, וכן לצדיקים של כל דור לפעול נסים ונפלאות וכיוצא, כדי שיתקרבו בני ישראל להבורא ברוך הוא, וזה הַשִּׁיבֵנוּ ה' כו' וְנִשְׁכַּח.

וכן כתב בספרו דברי אמת (ליקוטי תהלים, ד"ה יהי חסדך) כמעט כלשוננו בפרשת עקב, אלא דשם סיים לבסוף: ואפשר שמעתי זה מהרבי [רבי שמעלקא] ז"ל שהיה רב בניקלשפירג אחר כך.

^{כב} ביאור דברי זה המדרש הוא בזכרון זאת בפרשת: במדרש בקיצור, להעלות אתכם בפני, שתאירו לי כשם שהארת לכם, להעלות אתכם [כפני כל האומות] וכו', שיאמרו ישראל למי שמאיר לכל. • דהנה כבר אמורה שהבורא ב"ה אמר שובו אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח אֵלַיִם, ואנו אומרים הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח, ומי ינצח, ועוד הלא שני הפסוקים הם רוח הקודש, ושניהם יתקיימו, והיך הוא. אך האמת כך, אנו מתפללים שיתן הבורא ב"ה התעוררות כן ברחמיים, שנהיה אנו שבים אליו וישוב אלינו. וזהו הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי, באופן 'שנשוב' אנו, כי הוא הכל יכול, כי יעזור לצדיקים שבכל דור לפעול נפלאותיו להגדיל אהבתו בלב ישראל, לשוב על ידי זה מאהבה. • והנה ידוע שבמצרים היה הגאולה מאת הבורא ב"ה בלא התעוררות [דלפתא], כי אם העלה אותנו בחפזן למדינה עליונה בליל פסח. וכדי שתהיה מעצמינו, אמר אחר כך (בשלה יד, ב) וישובו ויחזו וכו', והוא הספירה, עד שאם באים בתה השכבות למי ששערי בינה, ונתקיים אז שובו אֱלִי וְאִשׁוּבָה אֵלַיִם, כי בא הקב"ה משמי שמים העליונים ונתייחד עם כנסת ישראל ונתן לנו התורה. • והנה כימי צאתנו ממצרים אראנו נפלאות, [דלעתיד] גם כן יהיה גם ממנו יתברך סייעתא, אך לא בחפזן תלכו [ישע"י נב, יב]. • והנה ידוע אֲשֶׁה פִּי תִזְרֶיעַ וְיִלְדָה, אם כנסת ישראל מעוררת ליה זכר, שיר תִּדְשֶׁ דכר. אך איתא וכו', כי יעזור הבורא ויתן סיוע ששובו אנו קודם. וזה יש לומר [בכוונת המדרש] שתאירו לי כמו שהארת לכם 'קודם', פירוש במצרים, בתחלה תאירו אתם לעורר מיין נוקבין למטה בנר מצוה ותורה אור, ויאמרו האומות העולם ישראל מאירין למי שמאיר לכל, פירוש אנו הגורמים זה שמעוררין מיין לו יתברך, להאיר לכל ולהשפיע לכל העולמות. • וזה יש לומר דבר אל בני ישראל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שִׁמְן זֵית זָךְ, פירוש יהיו הם מעוררים מין.

ועיין עוד שם בפרשת לך (ד"ה נשבע): ידוע אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, על כן אנו אומרים הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח, והוא יתברך אומר שובו אֱלִי כו'. אך כיצד יתקיימו ב' הכתובים, כי הוא רוח הקודש, וכל היוצא מפי לא ישוב אלי ריקם כו' כתיב [ישע"י נה, יא]. אך כך אנו מתפללים, הַשִּׁיבֵנוּ כן בדרך שיהיה נקרא על שמנו, וזה הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח, במצננו, פירוש יעזור להבאים לטהר עזר גדול לפעול נסים ונפלאות, על ידי זה יתקרב ישראל מאהבת ה' כמו כימי מרדכי ואסתר וכיוצא בזה.

ועוד שם בליקוטי ש"ס (סוף ד"ה עוד נזכרתי): כי ימינו פשוטה לקבל שבים, וכשבא מלמטה בא אחר כך יותר טוב מעולם העליון, וכן נמי אם לא בא התעוררות מלמטה בענין מה. וכמו שאנו מחלים פניו הַשִּׁיבֵנוּ אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח, והוא יתברך אמר שובו אֱלִי וְאִשׁוּבָה אֵלַיִם, כי חפץ חסד הוא. וזה טוב יותר שנשיב אנחנו מלמטה קודם כו', כי אֲשֶׁה פִּי תִזְרֶיעַ וְיִלְדָה זָכָר, ואנו מתפללים כן, תן לנו התעוררות ששובו אליך, וזה הַשִּׁיבֵנוּ, ונראה לי [כך] כן שמעתי בשם הרב מניקלשפירג.

^ט באיכה רבה (כא): הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבונו של עולם שלך הוא, הַשִּׁיבֵנוּ. אמר להם שלכם הוא, שנאמר שובו אֱלִי וְאִשׁוּבָה אֵלַיִם נאם ה'. אמרה לפניו רבונו של עולם שלך הוא, שנאמר (תהלים פה, ה) שובנו אֱלֹהֵי יִשְׁעֵנוּ, לכך נאמר הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֱלֹהֵי וְנִשְׁכַּח.

[ומה שאומר רבינו כן בשם הגמרא, וכן אמר לפעמים גם בשאר דרושים, נראה ההכוונה בזה על הגמרא סנהדרין (צו). בפלוגתא רבי אליעזר ורבי יהושע, דרבי אליעזר אומר איש ישראל נגאלין אלא בתשובה, ורבי יהושע חולק, ועיין שם ויכוח בין ר"א ור"י בזה ואחד מהראיות של ר"א דהלא כבר נאמר שובו אֱלִי וְאִשׁוּבָה אֵלַיִם,, והוא כעין הויכוח בין כנסת ישראל

זאָגט דער הייליגער לובלינער, זאָגט ער [אז] לכאורה די ביידע פֿסוקים זענען דאָך מיט רוח הקודש געזאָגט, [נר] ווי קאָן זיין די ביידע, זיי מוזן דאָך ביידע אָמט זיין, דער הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה און דער שׁוּבוּ אֵלֵי וְנָשׁוּבָה אֵלֵיכֶם.

כט

זאָגט דער לובלינער, ס'קען זיין ס'איז אַ מַצִּיאוֹת ס'זאָל זיין ביידע. דער בורא כל עולמים גיט אַ כַּח פֿאַר צִדִּיקִים זיי זאָלן קאָנען אויפֿטון, זיי זאָלן קאָנען מִמְּשִׁיךְ יְשׁוּעוֹת זיין, און ברענגען אידן צו תְּשׁוּבָה מיט דעם וואָס זיי פֿועל'ן יְשׁוּעוֹת, [ועל ידי זה נגדס כן] ממילא דערנאָכדעם אַז זיי אַליין [בני ישראל עצמם] זאָלן טון, און קומען צו תְּשׁוּבָה.

ל

און די אומות העולם פֿאַרשטייען דאָס נישט אַז ס'איז געקומען מן הַשָּׁמַיִם [גם] הַאֲתֶרְוֹתָא דְלִתְתָּא, ויאמרו כי ישראל עשו כן מעצמם], אָבער דער אָמַת איז עס געקומען מן הַשָּׁמַיִם. איבערדעם, אידן האָבן געזאָגט הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה. אָבער כִּלְפֵי חוץ ווייטט מען דאָס נישט, אַז אידן האָבן אָנגעהויבן דורך די סִיבָה וואָס ס'איז געקומען 'מִן הַשָּׁמַיִם'. איבערדעם זעט דאָס אויס אַז ס'איז געקומען דורך שׁוּבוּ אֵלֵי וְנָשׁוּבָה אֵלֵיכֶם. אַזוי זאָגט דער לובלינער.

לא

ובזה מבאר דברי המדרש שהאומות יאמרו שישראל מאירים למי שמאיר לכל, וקאי על אור התשובה, שהם יבינו שישראל התחילו להתעורר בתשובה מעצמם, אף שבאמת הקב"ה הוא שמעוררם גם לזה שהם יתחילו בתשובה איבערדעם זאָגט ער [הכוונה בדברי המדרש הנזכר, שהמנורה הוא] לְהַעֲלוֹת אֶתְכֶם בְּפָנֵי הָאֲמוֹת, שְׂיֵאמְרוּ אַז אידן האָבן געווען לְמִי שְׁמַאִיר [וְלָכֵל הַעוֹלָם]. [ווייל] דער אָמַת איז 'הקדוש ברוך הוא' מאַיר, דאָס מיינט מען דער אור וואָס ס'קומט און ס'ברענגט דעם דֶּרֶךְ תְּשׁוּבָה, איז מאַיר לְכָל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ. [והאומות הם יאמרו] אַז אידן האָבן דאָס געטון, זיי האָבן מקיים געוועזן בחינת שׁוּבוּ אֵלֵי וְנָשׁוּבָה אֵלֵיכֶם. און דער אָמַת איז עס געווען [בחינת] הַשִּׁיבֵנוּ ה'. אַזוי זאָגט דער לובלינער דאָרט פֿשֵׁט אִין מדרש.

לאביהם שבשמים בענין הַשִּׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה, ועיין ביואל משה (א, מ-מא) מה שהארץ רבינו בביאור פלוגתת ר' אליעזר ויהושע ובביאור הויכוח שבין כנסתי ישראל לאביהם שבשמים (וחלק מזה הועתק להלן בהערה לא).

ל ועיין בזכרון זאת פרשת כי תשא (ד"ה ועוד ראשית כבורי): הדנה הקב"ה התקין מזונותיו של אדם ואחר כך בראו (בר"ר ח, ו. ובתוס' ברכות ס: ד"ה אשר), וכמו שאמרו רז"ל (קידושין כט): רחיים על צוארו והוא יעסוק בתורה, כן האדם שרועה שיוגדל ויתרבה כבוד שמים, ממילא מתאוה שישבו העולם בתשובה לפניו יתברך, נותן עצה להיות פועל בעזרת קל ברוך הוא ובתפלה וחכמה להמשיך שפע גדול ופרנסה בריווח להיות העם פנויים לעבודת שמים, (ובלא) [ועל ידי] זה נפש אדם מרגיש ממי בא לו צרכיו, ובא ומתקרב אל הצדיק הממשיך זה, וממילא ידריך אותו בדרך ישרה, ולא לראות דוקא להמשיך תשובה לבד ואח"כ כשיתקנו מעשיהם להיות להם שפע, הגם שאיתא כן בחובת הלבבות (עיי"ש בשער התשובה פ"ו), זה הוא להאדם שבא לו הרהור תשובה, ודאי לא ימתין עד תהיה לו [שפע], וכמו שאיתא (אבות ב, ד) אל תאמר לכשאפנה אשנה כו', מה שאין כן [כשרועה להשפיע תשובה] לאדם אחר, וכנ"ל שעשה הבורא ב"ה [שהתקין מזונותיו ואח"כ ברא האדם], וכן אמרו רז"ל (מכילתא ריש בשלה) לא נתנה תורה אלא לאוכלי הֶקֶן. וזה אם אין קמח אין תורה (אבות ג, יז), הגם שגם להיפך איתא (שם), יש לומר קאי על הצדיק שהוא עוסק בתורה יכול להמשיך קמח דו"ק וכו', והנה על ידי התשובה ממילא יתמתקו כל הדינים גם של גשמיות ופרנסה וכו', והאדם הצדיק לא יהיה קודם כל מגמתו שישבו העולם בתשובה ועי"ז תהיה להם ממילא צרכם בגשמיות, כי אם קודם לכן יראה להמשיך צרכם וכו'.

לב

והנראה לכאר עוד בישוב שני הפסוקים אלו, שלא יסחרו

נאָר מ'קען זאָגן פֿשוט - מײן איך - [לכאר] אַז די בייַדע [מײַמרות] קענען מײַם ווערן, די בייַדע זענען אָמַת, [הן בחינת הַשִּׁיבְנוּ ה', והן בחינת שׁוּבוּ אֵלַי].

לג

חדא יש לומר דמיירי מומנים נפרדים, דיש עת רצון שהוא

בבחינת השיבנו, ויש עת שצריך להיות בחינת שובו אלי

א[קודם קען מען דאָך זאָגן אַז ס'איז גיווענדט [באזיה זמן המדובר. כי] לֹא פֶל הַעֲתִים שָׁוֹת, ס'איז דאָ אַן עַת רָצוֹן [לפעמים שהבורא יתברך נותן התעוררות העליון תחילה, וכמו שהיה במצרים, ולפעמים צורך שיתחיל ההתעוררות מצידנו. (דברי יואל)].

לד

או יבואר על פי שמבואר בעקידת יצחק ועוד, דלעתיד יהיו ב' מיני תשובות, דמתחילה ישובו בתשובה תתאה ומיראה, ועי"ז הם נגאלין, ולאחר הגאולה יבואו למדרגה העליונה לשוב בתשובה עילאה ומאהבה

ב[אַדער קען זיין [באופן שני], ווייל לעולם איז דאָ צוויי ערליי תְּשׁוּבוֹת^{לא}, [תשובה מיראה ותשובה מאהבה, דהיינו תשובה תתאה ותשובה עילאה].

לה

[ווי] ס'שטייט אין בעל עקידה^{לב} און לעולם אין נאָך אַנדערע ספרים אויך^{לג}, [אויף

^{לא} וז"ל רבינו ביואל משה (א, מא): דהנה במדרש תנחומא פרשת בחקתי סוף אות ג) וכו' יש שם שלש דעות, רבי יהודה סובר אם אין עושין תשובה אינם נגאלים, ורבי שמעון סובר דאף אם אין עושין תשובה כיון שמגיע הקץ מיד נגאלים, ורבי אלעזר סובר שאם אין עושין תשובה הקב"ה מעמיד להם מלך קשה כהמן ומתוך כך עושין תשובה. ובפרקי דרבי אליעזר סוף פרק מ"ג הביא גם כן מימרא דרבי יהושע כמו שהוא בתנחומא שאם אין ישראל עושין תשובה אינם נגאלין, אלא שסיים אחר כך ואין ישראל עושין תשובה גדולה עד שיבוא אליהו שנאמר (מלאכי ג, כג) הִנֵּה אֲנִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנֶּבִּיאַת [וגו'] וְהַשִּׁיב לִבְּיָהוּ, ומדסיים שאחר ביאת אליהו עושין תשובה גדולה מכלל שקודם ביאת אליהו עושין תשובה קטנה, כמו שכתבו חכמינו ז"ל שבת פרק כלל גדול (סח). מכלל דאיכא קטן. ○ וק"ז הישמש משה זלה"ה (בהפסדת שמות, ובאבדת רוכל ד"ה עפ"י) ביאר שקודם ביאת אליהו ומשיח יעשו תשובה תתאה, ואחר כך תשובה עילאה, ומתקיים בזה שניהם, מה שאמר הקב"ה שובו אֵלַי וגו', וישראל אומרים הַשִּׁיבֵנוּ ה' וגו', דהתשובה שעושין קודם ביאת אליהו ומשיח הוי בבחינת שובו אֵלַי, ומה שעושין אחר ביאת אליהו ומשיח הוי בבחינת הַשִּׁיבֵנוּ ה'. ○ וכעין זה כתב העקידה פרשת נצבים בשער המאה שתהיה שני פעמים תשובה, אחת קודם ביאת המשיח, ואחר כך תשובה יותר גדולה. ופירש שם הכתוב (ישעי' נה, ז) יַעֲזֹב רִשָּׁע דְּרָכוֹ וגו' וְיָשֹׁב אֶל ה' וגו', דלכאורה כיון שעזב דרכו הרע הרי עשה תשובה, ומה אמר אחר כך וְיָשֹׁב אֶל ה', אלא שעזיבת דרך הרע בלבד אינו תשובה שלימה, אלא שצריך אחר כך עוד תשובה יותר גדולה. ○ ויש עוד כמה מאמרים בזה (עי' יפה ענף באיכה רבה ה, כא) שמבואר ששני זמנים לתשובה, הא' קודם ביאת אליהו ומשיח שזה בחינת שובו אֵלַי טרם התגלות המשיח, ואחר כך וְיָשֹׁבֵה אֵלֵיכֶם, ועוד יש זמן לתשובה על ידי ביאת אליהו ומשיח שכחם רב ועצום להחזיר את כל ישראל בתשובה וזהו בחינת הַשִּׁיבֵנוּ ה'. ○ וברוב המקומות בדברי חכמינו ז"ל והראשונים ז"ל מבואר שאליהו יחזיר בתשובה כל ישראל טרם ביאת המשיח כאשר אביא להלן (סימן א). גם ברמב"ם הלכות מלכים פרק י"ב הלכה ב' כתב שאליהו יהיה שליח ליישר את העם ולהכין לבם, ויש מן החכמים אומרים שקודם ביאת המשיח יבוא אליהו, אלא שדעת הרמב"ם (שם) שיש פלוגתא בזה, ויוכל להיות שהמלך המשיח בעצמו יחזיר את כל ישראל לתשובה טרם שתהיה הגאולה, ואחר כך יבוא אליהו להביא לתשובה יותר גדולה. ומקור הפלוגתא בזה יתבאר להלן (סימן נג-ד). ○ אמנם הפלוגתא שבש"ס ומדרשים תנאי ואמוראי אם יהיו נגאלין אף בלי תשובה, קאי על התשובה שקודם ביאת אליהו ומשיח, שבדוראי רצון הבורא ברוך הוא שיהיה שובו אלי ואחר כך ואשובה אליכם, שזה ודאי עדיף יותר, אך ישראל טוענין השיבנו וכו' ואחר כך ונשובה, וכזה פליגי תנאי ואמוראי אם יש מציאות שיהיה התגלות אליהו ומשיח להעולם בלי תשובה.

^{בב} בעקידת יצחק (נצבים, שער ק), עיי"ש שהאריך בזה. ותמצית דבריו מובא לעיל בתוך לשון רבינו ביואל משה.

^{בב} ביואל משה דלעיל מביא רבינו כן בשם הישמש משה. ועיין עוד ביפה ענף על האיכה רבה שם. ועיין בזרע קודש (ריש פרשת וילך): ועינין שער הנו"ן הוא לבוא לתשובה שלימה בתכלית השלימות, כמו שכתבתי במקום אחר, וזה אי אפשר להיות עד ביאת המשיח. ולכן אחר שאמר הכתוב (נצבים ל, ב) וְשָׁבֵה עַד ה'

דעם וואָס ס'שטייט אין די פרשת התשובה (נצבים ל, א-ה) [וְהָיָה כִּי יָבֹאוּ עֲלֶיךָ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה הַבֶּרֶכָה וְהַקְלָלָה אֲשֶׁר נִתְּנִי לְפָנֶיךָ וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל לְבָבְךָ בְּכָל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיתָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה, וְשִׁבַּת עַד ה' אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי כָּכָל אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה הַיּוֹם אֹתָהּ וּבִנְיָךְ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, הָרִי כְּתִיב שִׁיעֲשׂו "תשובה", ואחר כך כתיב ענין "הגאולה"] וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְרַחֲמֶךָ וְשָׁב וּקְבַצְךָ מִכָּל הָעַמִּים, וְהִבִּיאָךְ (ה' אֱלֹהֶיךָ) אֶל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה וִירֶשְׁתָּהּ וְהִיטַבְךָ וְהִרְבָּךְ מֵאֲבֹתֶיךָ, אֹן נֶאֱכָדְעַם שְׁטִיט (נֶאֱכָאמָאָל עֲנִין הַתְּשׁוּבָה) "וְאֹתָהּ תִּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה'".

פרעגט מען די קשיא, ס'איז דאָךְ שוין געווען פריער תשובה [ועל ידי זה] וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ, אָן תשובה איז דאָךְ עס נישט געווען די גאנצע גאולה, אזוי ווי דער רמב"ם זאגט דאָךְ אויך אזוי (תשובה ז, ה) אַז אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֲלָא בְּתִשְׁבָּה. נו וואָס דען זאגט ער הערשט 'דערנאָכדעם' וְאֹתָהּ תִּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל ה', 'נֶאֱכָאמָאָל'.

לו

זאָגט דער בעל עקידה און די אנדערע מפרשים, ס'איז טאָקע (די כוונה) אויף צוויי ערליי תשובות.

א [אז אידן [וויילאנג] אַז מ'איז נאָך מלא עונות, [ווען] מ'איז [נאָך] אין גלות, און מ'בארעכנט זיך מיט עזיבת החטא און חרטה, און מ'הייבט אָן תשובה טון. דאָס איז אויך א תשובה, אָבער ס'איז נאָכנישט די רעכטע תשובה, ווייל מ'האָט נאָכנישט קיין דעת מ'זאָל וויסן וואָס ס'הייסט רעכטע תשובה.

ב [און שפעטער אַז דער אייבירשטער העלפט, מ'דינט דעם אייבירשטען און מ'האָט חרטה אויף די עונות, [נאָכדעם] קומט מען לָפְלֵל דעת, [און] דעמאלטס ווייסט מען הערשט וואָס תשובה איז טייטש. [וממילא] א רעכטע תשובה מעומקא דלבא, אזוי אַז ס'זאָל זיין בְּשִׁלְמוֹת, דאָס קומט הערשט שפעטער.

[ונמצא] דאָס איז צוויי ערליי תשובות, כאָטשיג ס'איז געווען וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ [לאחר תשובה ראשונה], פונדעסטוועגן 'דערנאָך הערשט' וועט זיין וְאֹתָהּ תִּשׁוּב, דערנאָך וועסטו הערשט פאַרשטיין וואָס הייסט [תשובה]. ס'איז צוויי ערליי תשובות. אזוי זאָגט דער בעל עקידה.

לז

ולפי זה יש לומר בתרי אנפי, בישוב ב' פסוקים הנוכחים

איבערדעם קאָן זיין די ביידע זענען אָמַת [בחינת הַשִּׁיבָנוּ ה', ובחינת שׁוּבוּ אֲלֵי].
[און] ס'קאָן זיין בְּתִרֵי אֲנָפִין.

לח

אופן א: בתשובה הראשונה כשעדיין הם בעומק הגלות, יצטרכו שיהיה התעוררות מן השמים מקודם, אבל לאחר שזיכו להגאולה ומלאה הארץ דעה, כבר יוכלו להתחיל בתשובה עילאה מעצמם

א [קאָן זיין [אַז ביי] דאָס ערשטע מאָל [תשובה], איז מען נאָך מְגוּשָׁם, [וממילא] ווי קען זיין שׁוּבוּ אֲלֵי וְאִשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, [ולכן] מוז דאָךְ קודם זיין הַשִּׁיבָנוּ ה' אֱלֹהֶיךָ וְנִשְׁבָּה. אָבער ביז די צווייטע תשובה, איז מען שוין אַ בַּר דַּעַת, מ'איז שוין אַן עוֹבֵד ה',

אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלִי וְגו' בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ, אמר אחר כך וְשָׁב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת שְׁבוּתְךָ וְגו' וְהִבִּיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וְגו' ואחר כך וּמָלַךְ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת לְבָבְךָ, שנראה מזה שאי אפשר לבוא לתכלית שלימות התשובה עד שיבוא משיח צדקינו במהרה בימינו.

קאָן מען זיך שוין אפשר 'אַליין באַהעלפן' מ'זאָל קענען טון די רעכטע תשובה, דעמאלטס קאָן מ'קוים ווערן שובו אלי וְאֲשׁוּבָה אֵלֵיכֶם.
ממילא די ביידע (מאמרים) זענען אַמֶּת, ס'איז צוויי ערליי תשובות.

לט

אופן ב': לתשובה תתאה יכולין להתעורר גם מעצמם. אבל לתשובה עילאה שהוא מדרגה גבוהה, לזה צריך התעוררות מן השמים תחילה

ב[אָדער אפשר 'פּאַרקערט' קען אויך זיין אַ סְבָרָא.

אויף די 'קלענערע' תשובה קאָן זיין שובו אלי, מ'זאָל זיך אליין באַרעכענען.

און [אויף] אַזאַ העכערע תשובה עִלְאָה, מוז מען שוין האָבן דירעקט סִייעָתָא דְשִׁמְיָא, (בבחינת) הַשִּׁיבֵנו ה'.

מ

היוצא מזה דיש ב' מדרגות בתשובה דלעתיד לבא

על כל פנים ביי די צוויי תשובות [שיהיו לעתיד כנזכר בפרשת התשובה לפי] הבעל העקידה, קאָן מען עס מִיִּשֵׁב זיין די ביידע פֿסוקים וואָס דער רוח הקודש האָט געזאָגט, זיי זענען ביידע אַמֶּת וְיָצִיב.

מא

ואגב: בענין הויכח הנוכח שבין כנסת ישראל לאברהם שבשמים, אמר פעם הישמוח משה להמליץ יחידו ורבים הלכה כרבים, ואם כן הלכה כבני ישראל שהם הרבים, שיתקיים הענין באופן של הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֵינוּ וְנִשְׁוּבָה

- דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמוח משה האָט אַמאָל געזאָגט ל' אַ מְלִיצָה [וְיִשְׁרָה, בענין זה], אַז אידן זאָגן הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֵינוּ וְנִשְׁוּבָה און דער בורא כל עולמים זאָגט

ז' וז"ל רבינו בס"ג אחרי קדושים תש"כ: די גמרא זאָגט דאָן ס'איז א פֿלוגתא, דער בורא כל עולמים זאָגט שובו אלי וְאֲשׁוּבָה אֵלֵיכֶם, מ'זאָל קומען צו מיר, און אידן זאָגן הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֵינוּ וְנִשְׁוּבָה, אונז זעמיר נישט דערביי, נאָר הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֵינוּ, און דערנאָך וועט זיין וְנִשְׁוּבָה. איז דאָ א פֿלוגתא - זאָגט דאָן די גמרא - דער כנסת ישראל מיטן בורא כל עולמים. [און] דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמוח משה האָט אַמאָל אינמיטן א דרשה געזאָגט, ס'שטייט דאָן יחיד ורבים הלכה כרבים, הקב"ה יחידו של עולם ער זאָגט שובו אלי, און אידן טענה'ן הַשִּׁיבֵנו ה' אֵלֵינוּ וְנִשְׁוּבָה, אידן זענען א רבים און הקב"ה א יחיד, [וממילא] יחיד ורבים הלכה כרבים.

ועיין קרוב לזה בקונטרס תהלה למשה (תולדות הישמוח משה, הנדפס ברש ישמוח משה על נ"ך, שנכתב ע"י הגה"צ רבי יוקל ט"ב מוואלאווע שהיה בן ר' שמואל מגארליץ אחי הייטב לב וחתנו של הייטב לב, ונסדר ע"י בנו הגה"צ רבי משה דוד ט"ב מלאפאש) וז"ל שם: ודבר שפתים אך למותר לדבר מהדברי תורה שחידש בכל הג' סעודות של שבת, הלא המה כתובים על הספר ישמוח משה ושאר כתבי קודש. ואך אחת אספרה את אשר שמעתי מפי אדמו"ר ז"ל (הייטב לב) אשר פעם אחת בעת חל הושענא רבה ביום א' ובשבת בעת סעודה הג' דרש דרש משה דרוש ארוך בדבר הלכה, פלפול עצום ועמוק מאוד, וסיימו היה "היוצא לנו מזה, יחיד ורבים הלכה כרבים, והקב"ה יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים, ואנחנו הרבים, על כן הלכה כמותינו שאנחנו גוזרים ופוסקים כל טוב על ישראל". ואדמו"ר ז"ל (הייטב לב) הרהר אז בלבו בעת שאמר הפלפול החרף הלזה, והיה לפלא בעיניו הלא יום שקודם הושענא רבה היום, וכי עתה עת לפלפולים, הלא מהראוי היה בעת כזאת להאריך בדברי כיבושין ומוסר השוכרים לבו של אדם לתשובה וחרטה. ומובן מאליו כי מלבד לפומיה לא גליא מה שמהרהר בלבו. ○ ובמוצש"ק כמדומי בעת שהדליקו הנרות, סיפר לאדמו"ר איך שהגאון בעל פני יהושע ז"ל היה לו ויכוח גדול עם הלומדים על דבר חידוש שחידש, ופלפלו הלומדים עמו ולא רצו להודות לו, והוא עמד על דעת קדשו כי הצדק אתו, אחרי כמה שנים כאשר שכב על מטתו סמוך להסתלקותו ראו שהיו מרחשין שפתי דמר הפני יהושע ז"ל, ושאלו אותו, והשיב להעומדים לפניו כי שלחו הבית דין של מעלה לכבדו בדרשה שידרוש שמה בעת בואו לעולם העליון, וכבדוהו שיאמר החידוש הזה שהתוכחו עמו הלומדים, על כן הוא חזר על משנתו שיהיה שגור על לשון קדשו, עכ"ד הפני יהושע ז"ל. ○ וסיים על זה (הישמוח משה), "תדע בני, כשיבוא משיח צדקינו במהרה ויכבדו אותי עם דרשה, לא אבשו לומר בפני משיח צדקינו הדרוש הזה שדרשתי עתה בעזר השי"ת". והבין אדמו"ר אנה דברי קדשו יסובו, כי אין להרהר אחריו, וכל פלפוליו מתאחדים אגודים וצמודים בסוד ה' ליראי, ודרכו נשגבה.

שׁוּבוּ אֵלַי וְאֶשׁוּבָה אֲלֵיכֶם, (אָבְעֶר) דַּעַר בּוֹרָא כּל עוֹלָמִים אִיז דָּאָךְ אַ יַחֲדִי, יַחֲדוּ שׁל עוֹלָם, אֹנִן אִידן זַענען דָּאָךְ אַ רַבִּים, אֹנִן יַחֲדִי וְרַבִּים הִלְכָּה כְּרַבִּים (בְּרִכּוֹת לז. וְעוֹד), מִמִּילָא אַז אִידן זָאגן הִשְׁכֵּנוּ ה' אֲלֵיךְ וְנִשְׁוֹבָה, בְּלִיבֵט אַזוֹי דִּי. אַזוֹי הָאָט עַר גַּעזָאגט, ס'בְּלִיבֵט דִּי הִלְכָּה כְּרַבִּים. -

מב

על כל פנים אז מ'זאגט הִשְׁכֵּנוּ ה' אין דִּי תַפְלָה [אם כן מוכח דנקטינן לפסוק הכי].
[און] לעולם איז דאָךְ בִּידַע אָמֶת.
על כל פנים יהיה איך שיהיה, הָאָב מִיר דאָ געשמועסט, בִּי צוויי ערליי תשובות קען זיין דִּי בִידַע [בחינות] אָמֶת וְיָצִיב.

מג

ישוב קושיא ג-ד (באופן ראשון)

אור המנורה רומז לאור "התשובה" כמבואר בוכרון זאת, ולכן נכפל פרשה זו שתי פעמים, כי לבנין המשכן שהוא כפרה על חטא העגל הוצרכו לזה תשובה, ולכן נאמר הפרשה מקודם כדי שיתחילו לשוב בתשובה תמאה ע"י העסק בלימוד פרשת המנורה, ואחר בנין המשכן נאמרה הפרשה שנית, עבור קיום המצוה בפועל, שע"ז נתעלו במדרגותם לשוב בתשובה עילאה

היצט לאמיר'זשע זען.

לויט דעם וואָס דער הייליגער לובלינער טייטשט אַז דִּי שְׁמֵן זִית זָךְ [שבפרשת ואתה תצוה], דַּעַר אֹר [הנזכר כאן במדרש] ווייזט אויף תְּשׁוּבָה, אִיז פֿאַרענטפּערט וואָס ס'שטייט צוויי מָאָל [פרשה זו של הדלקת המנורה] [קושיא ג-ד].

מד

וואָרן דער אָמֶת, ווען מ'איז געגאַנגען מאַכן דאָס מִשְׁכָּן נאָכ'ן חטא העגל, הָאָט מען געמוזט צוגיין מיט תְּשׁוּבָה צום מִשְׁכָּן, אַנדערש איז דאָךְ נישט [שייך געווען לזכות להשראת השכינה].

[ווי] דער זוהר הקדוש זאגט^{לה} [אויפן פסוק] מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ (תרומה כה,

^{לה} בזוהר הק' (תרומה דף קכח): וְעַל דָּא כְּתִיב (תרומה כה, ב) וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה מֵאֵת כָּל אִישׁ, מִהֵהוּא דְאֶקְרִי אִישׁ, דְּאֶתְגַּבַּר עַל יִצְרִיָּה, וְכָל מֵאֵן דְּאֶתְגַּבַּר עַל יִצְרִיָּה אֶקְרִי אִישׁ. אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ, מֵאִי אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ 'לָבוֹ'. אֲלֵא דִיתְרַעֲי בִּיה קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, כְּמָה דְאֶת אֹמֶר (תהלים כו, ח) לֵךְ אֹמֶר לְבִי, צוּר לְבָבִי (שם עג, כו). וְטוֹב לָב (משלי טו, טו), וַיִּיטָב לָבוֹ (רות ג, ז), כְּלָהוּ בְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא קְאָמֶר. אויף הָאָ, אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ 'לָבוֹ', מִנִּיה תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי, דְּהָא תִּמְן אֶשְׁתַּכַּח וְלֹא בְּאֶתֶר אֶתְרָא. וּמֵאֵן דְּעֵינֵן דְּהָא קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא אֶתְרַעֲי בִּיה וְשׁוֹי מְדוּרִיה בִּיה, כִּד תִּמְיִן דְּרַעוּתָא דְּהֵהוּא בִּר נִשׁ (בְּתוֹרָה בְּרַעוּתָא דְּלֵבָא) לְמַדְרֵךְ וְלֵאשְׁתַּדְלָא אֶבְתְּרִיה דְּקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא, בְּלִבִּיה וּבְנַפְשִׁיה וּבְרַעוּתִיה, וְדֵאִי תִּמְן דְּעֵינֵן דְּשִׁרְיָא בִּיה שְׁכִינְתָּא.

וְעוֹד שֵׁם (דף קלד): מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ תִּקְחוּ אֶת תְּרוּמָתִי וכו', מֵאִי מֵאֵת כָּל אִישׁ. אֲלֵא רָזָא הָא לֵאנִינן מְרִי מְדִין, וְזָאנִין אִינִינן צִדִּיקָא דִּידְעִי לְשׁוּאָה רַעוּתָא דְּלִבְהוֹן לְגַבִּי מְלָכָא עַלְמָה קְדִישָׁא, וְכָל רַעוּתָא דְּלִבְהוֹן לֹא אִיהוּ לְגַבִּי עַלְמָא דָּא וּבְכַסּוּפָא בְּטִלָּה דִּילִיה, אֲלֵא דְעִי וּמִשְׁתַּדְלִי לְשׁוּאָה רַעוּתָהוֹן וְלֵאשְׁתַּדְלָא לְעַלְמָא, בְּגִין לֵאמֹשְׁכָא רַעוּתָא דְּמֵאֲרִיהוֹן לְגַבִּיהוֹ מְעִילָא לְתַמָּא. וּמֵאֵן אֶתֶר נְטִלִי הֵהוּא רַעוּתָא דְּמֵאֲרִיהוֹן לֵאמֹשְׁכָא לִיה לְגַבִּיהוֹ, נְטִלִין מֵאֶתֶר חַד עַלְמָה קְדִישָׁא דְּמִנִּיה נִפְקִין כָּל רַעוּתִין קְדִישִׁין. וּמֵאֵן אִיהוּ, כָּל אִישׁ, דָּא צִדִּיק דְּאֶתְקִרִי כָל, כְּמָה דְאֶת אֹמֶר (קהלת ה, ח) וַיִּתְרוֹן אֶרֶץ בְּכָל הָאָ, עַל כֵּן כָּל פְּקוּדֵי כָל יִשְׁרָאֵל (תהלים קיט, קכח). אִישׁ, כְּמָה דְאֶת אֹמֶר (נח ו, ט) אִישׁ צִדִּיק, דָּא אִיהוּ צִדִּיק וכו'.

וְעוֹד שֵׁם (דף קמו): עַד דְּנִפְקוּ מִמְצִרִים וְאֶתוּ לְמַעַבְד מִשְׁכָּנָא. אֹמֶר קוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא רַעוּתִי לְדִיִּירָא בִּינִיכּוֹ, אָבֵל לֹא יִכְלִינָא עַד דְּתַתְקַנּוּן הֵהוּא רַחֵם דִּילִי דִּישְׁרִי בְּגוֹוִיכּוֹ. הָדָא הוּא דְכְּתִיב (תרומה שם, ח) וַעֲשׂוּ לִי מִקְדֶּשׁ וְשִׁכְנִתִּי בְּתוֹכֶם. וְדָא אִיהוּ רָזָא דְכְּתִיב וַיִּקְחוּ לִי תְרוּמָה, אֹמֶר מִשָּׁה לְקוֹדֶשָׁא בְּרִיךְ הוּא מֵאֵן יִכִּיל לְמִיסֵּב לָהּ לְמַעַבְד לָהּ. אֹמֶר לִיה, מִשָּׁה לֹא כְּמָה דְאֶת חֲשִׁיב, אֲלֵא מֵאֵת כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִדְבְּנוּ לָבוֹ גּוֹ', מִהֵהוּא רַעוּתָא וְרוּחָא דְּלֵהוֹן תִּסְבּוֹן לָהּ, וְתִשְׁלַמּוּן לָהּ.

ב, נָאָר ווער ס'האָט אַ לַב בְּרִי. אַנדערש זאָל מען נישט קומען, איז מען נישט זוכה.

מה

אַבער די רעכטע תשובה האָט מען הערשט שפעטער געטון, ווען דאָס מַשְׁכָּן איז פאַרטיג געוואָרן. אַז מ'האָט זוכה געווען צו הַשְׁרָאת הַשְׁכִּינָה, [וליהדלקת המנורה שעליה אמרו] עֲדוּת הִיא שֶׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל, דעמאָלטס האָט מען הערשט תשובה געטון [בתשובה עילאה].

מו

איבערדעם שטייט דאָס צוויי מאָל.

איבערדעם קודם שטייט וְאַתָּה תִּצְוֶנָה, 'פאַר' אַלעמען, נאָך איידער מ'איז נאָכנישט פאַרטיג געוואָרן, מ'האָט נאָכנישט צוזאַמגעברענגט [נדבות המשכן], איידער ער האָט געזאָגט פאַר אידן קָחוּ מֵאַתְּכֶם - דאָס איז הערשט אין פרשת ויקהל (לה, ה), - האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט מוזטו קודם אָנהייבן מיטן לְמוֹד הַמְּנוּרָה, [כדין זיי זאָלן עוֹסֵק זיין אין שְׁמֵן זֵית זָךְ [שרומז לאור "התשובה"]].

מז

ווי דער מדרש זאָגט^ל, עֵינֶיךָ כְּיוֹנִים, אַזוי ווי די יוֹנָה האָט געברענגט אַ זֵית [בימי נח], ס'האָט געברענגט 'אורָה' לְעוֹלָם, דאָס ערשטע האָט זיך אָנגעהויבן^ל ביי אַ זֵית, אַזוי זאָלט עטס אויך טון.

מח

[אויך] דעס וואָס ס'ברענגט אורָה לְעוֹלָם, דאָס ברויך צו זיין צוויי מאָל, שפעטער אויף אַ העכערן אָפֿן.

[ולכן] האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט פאַר משה רבינו, זאָלסט זיי 'היצטערט' [שוין] נעמען דערויף, היצטערט. אָבער דער עיקר [אורָה] וועט זיין 'שפעטער'.

איבערדעם - קען זיין - די ביידע [פרשיות] ברויכן שטיין.

^ל פירוש: לב נקי וברור. ועיין בתהלים (כד, ד) נְקִי כַפִּים 'יבֵר לָכֶב'.

^ל בתחומא כאן (סמן ה): וְאַתָּה תִּצְוֶנָה, זה שאמר הכתוב (שיר השירים א, טו) הִנֵּךְ יָפָה רַעֲיָתִי הִנֵּךְ יָפָה [עֵינֶיךָ יוֹנִים] וכו', הִנֵּךְ יָפָה רַעֲיָתִי הִנֵּךְ יָפָה, במה, בעיניך יונים, אלו סנהדרין שנמשלו כיונה. עיניך יונים, מה העינים הללו כל הגוף מהלך אחר העינים, אף ישראל כולם מהלכין אחר סנהדרין וכו'. דבר אחר מה היונה הזו כל אחת ואחת מכרת חלונה ושוכה, כך ישראל כל אחד ואחד מן התלמידים מכיר את מקומו. דבר אחר עיניך יונים, מה היונה הזו משהיא מכרת את בן זוגה אינה זזה ממנה, כך ישראל משהכירו להקב"ה שוב אינם זזים ממנו ואין מניחין אותו. דבר אחר, מה יונה זו כל העופות כשהן נשחטין הן מפרסין, אבל היונה הזו פושטת צוורה, כך אין אומה בעולם נהגרת על קדושת שמו ומוסרת עצמה להריגה אלא ישראל וכו'. ○ עֵינֶיךָ יוֹנִים, אמר רבי יצחק, אמר להם הקב"ה דוגמא שלך דומה ליונה, מי שמבקש ליקח חטים מחבירו הוא אומר לו הראני דוגמתן, כך אתה דוגמא שלך דומה ליונה, כיצד, כשהיה נח בתבה כתיב שם (נח ח, ז) וַיִּשְׁלַח אֶת הָעֶרֶב וַיָּצֵא יָצוֹא, ואחר כך שלח את היונה וְתָבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה נֹלֶצֶת עֶרֶב וְהָיָה צִלָּה זֵית טָרֶף בְּפִיהָ [וגו'] (שם, יא), אמר הקב"ה מה היונה הביאה אורה לעולם, אף אתם שנמשלתם כיונה הביאו שמן זית והדליקו לִפְנֵי את הנר, שנאמר וְאַתָּה תִּצְוֶנָה [וגו'] וַיִּקְחוּ אֵלָיו שֶׁמֶן.

ובשיר השירים רבה (א, פסוק טו, ד, פסוק א): עֵינֶיךָ יוֹנִים, 'כְּיוֹנִים', דוגמה דידך דמיא להדא יונה, מה יונה זו הביאה אורה לעולם, אף את מביאה אורה לעולם, שנאמר (ישעי' ס, א) וְהָלַכְנוּ גִּזְרִים לְאוֹרָךְ. ואימתי הביאה יונה אורה לעולם, בימי נח, הדא הוא דכתיב וְתָבֵא אֵלָיו הַיּוֹנָה לֹעֵת עֶרֶב וְהָיָה צִלָּה זֵית טָרֶף בְּפִיהָ וכו'.^ל החזרת האורה להעולם אחר העולם. ועיין עוד בס"ג תצוה תשי"ט שהאריך שם רבינו לבאר ענין זה לפי דרכו, האיך הביא היונה אורה לעולם בהעלה ית שבפיה.

מט

הקדמה לאופן שני בישוב ד

אור המנורה רומז לאור "החכמה" בהשגת התורה, וכן שמן זית מביא לחכמה

[ואפשר לומר עוד בזה, דהנה] אור איז דאך חכמה^ט, - קען זיין [עוד פֿשט], - [ווי] די גמרא זאגט^מ הרוצה להחכים ידרים, וסימנך מנורה בדרום.

[וכן שמן זית רומז לחכמה, וכמו שאמרו] הרוצה שמן זית יצפה לחכמה^{מא}.

[על כל פנים] פון די מנורה קומט השפעת החכמה.

נ

והנה גם בחכמה יש ב' מדריגות, וכמו שאמרתי בישוב הסתירה שאמרו

אין בור ירא חטא, ולעומת זה אמרו דצריך שיהיה יראתו קודמת לחכמתו

[והנה] איך האב געזאגט דעמאלטס^{מב}, קעין זה [שאמרנו לעיל]^{מג} האב איך אמאל

געזאגט פֿשט [אין] דעס וואָס מ'פרעגט דאָך^{מד} אַ סתירה [בדברי המשנה דאבות].

- ער דער ברטנורא באמת באוואָרנט עס נאָך.

ס'שטייט איין מאָל [אבות ב, ה] אין בור ירא חטא, אַ בור^{מה} קען נישט זיין אַ ירא

חטא.

און איין מאָל שטייט [שם ג, ט] כל שיראתו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, [ובאם]

חכמתו קודמת ליראתו אין חכמתו מתקיימת.

[ועל זה קשה] וויאזוי קאָן זיין יראתו קודמת לחכמתו, אַז אַן חכמה איז מען דאָך אַ

בור, איז דאָך נישטאָ גאָר קיין יראָה, [שהרי אמרו] אין בור ירא חטא. ווי קען דאָס זיין

[שאין בור ירא חטא], ס'מוז דאָך זיין פריער יראָה [קודם לתורה].

נא

והברטנורא מיישב הסתירה, דהכוונה כי "במחשבה" צריך להקדים היראה קודם הלימוד, שירצה לבוא ליראה ע"י הלימוד

דער ברטנורא זאגט^{מו} [לפרש המשנה דיראתו קודמת לחכמתו], אַז ער מקדים די יראָה

^{טו} וכענין שנאמר (קהל ת, א) חכמת אדם 'תאיר' פֿניו, ונאמר (משלי ו, כג) כי נר מצוה וְתוֹרָה אור. כן הוא בבני יששכר לחנוכה, בכמה מקומות.

^מ בגמרא בבא בתרא (כה:): אמר רבי יצחק, הרוצה שיחכים ידרים [פירש"י: בתפלתו יחזיר פניו לדרום], ושיעשיר יצפין. וסימנך [שלא תחליף], שלחן בצפון ומנורה בדרום. ורבי יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים, שמתוך שמתחכם מתעשר, שנאמר (משלי ג, טו) אִרְךָ יָמִים בְּיָמֶינָהּ בְּשִׂמְלָהּ עֶשֶׂר וְקָבוֹד וְכו'. אמר ליה רבי חנינא לרב אשי, כגון אתון דיתביתו בצפונה דארץ ישראל, אָדְרִימוּ אָדְרִימוּ [שתהיו פונים לצד ארץ ישראל שהוא בדרום, משום דכתיב (מלכים א' ח, מח) והתפללו אליך דָּרָךְ אֲרָצָם וגו']

^{מא} בגמרא ברכות (נו:): הוראה שמן זית בחלום, יצפה למאור תורה, שנאמר וַיִּקְחוּ אֵלָיו שֶׁמֶן זֵית זָךְ.

ועיין בגמרא מנחות (פה:): מתוך שרגילין בשמן זית, חכמה מצויה בהן. ○ ובגמרא הוריות (יג:): כשם שהזית משכח לימוד של שבעים שנה, כך שמן זית משכח לימוד של שבעים שנה.

ועיין בילקוט שמעוני בפרשת [רמז שעה]: ויקחו אליה שֶׁמֶן זֵית, ולא שמן אגוזים ולא שמן צנונות, אלא בְּשֶׁמֶן זֵית, שהוא אורה לעולם. - ומפרש הזית רענן: ששמן זית הוא 'מחכים', והוא אורה לעולם.

^{מב} לכאורה הכוונה לדברי רבינו בהפתיחה פרשת לך תשכ"ז שהזכיר שם דברי הברטנורא בזה. וכן בכמה דרושי הפתיחות הזכיר רבינו זה, וגם אמר על זה תירוצים שונים. נאכל התירוך דלהלן ליתא שם בפרשת לך, ומלשון רבינו כאן משמע שגם זה כבר אמר פעם, וא"כ הכוונה על דרוש אחר.

^{מג} כעין מה שאמרנו לעיל לענין 'תשובה', דיש ב' מדריגות בזה, כן אמרתי בענין 'החכמה' והשגת התורה.

^{מד} במדרש שמואל על אבות (ג, ט) וז"ל: ויש להרגיש במשנה זו שסותר לדברי הלל הזקן שאמר אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, דנראה דכשהוא בור אי אפשר שיהיה ירא חטא, ואיך אמר רבי חנינא כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו, וזה הדבר אי אפשר להיות. [ועיי"ש ב' תירוצים, ותירוך אחד הוא כתירוך הברטנורא, ותירוך האחר הוא קרוב לסגנון דברי רבינו דלהלן].

^{מה} פירש הברטנורא שם: ריק מכל דבר, ואפילו בטיב משא ומתן אינו יודע.

פֶּלֶב, ער גייט צי צו די חֲכָמָה (בכוונה ללמוד) כְּדִי ער זאל האָבן יִרְאָה, איבערדעם הייסט עס ס'זאל זיין [מחשבת יראתו קודמת], דאָס הייסט יִרְאָתוֹ קוֹדֶמֶת לְחֲכָמָתוֹ, אָבער טאַקע יִרְאָה [בפועל, אי אפשר מקודם שיקנה חכמה].

נב

ואני אמרתי לבאר, כי יש הרבה מדרגות בחכמה. ומי שאין בו שום חכמה, אי אפשר שיהיה ירא חטא, אבל לאחר שיש בו קצת חכמה והוא גם ירא חטא, אז ע"י שיקדים יראתו לחכמתו, יוכל שוב לזכות למדרגה יותר גבוה במעלת החכמה, ואז תהיה חכמתו מתקיימת

נאָר דער אָמֶת איך האָב גערעכנט אַמאָל, אַז ס'איז ביידע אָמֶת.

ס'איז [טאַקע] אַ חילוק פון אַ בור, צווישן אַן עס האָרץ און אַ תלמיד חכם. ס'איז פאַרהאַנדן אַמאָל [אז ער איז] נישט קיין עס האָרץ אָבער קיין תלמיד חכם אויך נישט. ס'איז דאָ אַ ממוצָע צווישן אַ בור און צווישן אַ חכם, ס'איז נאָך דאָ עפעס אַ ממוצָע אויך.

טאַקע אַ בור אַליין [אי אפשר להיות ירא חטא. און] מ'מוז זיין אַ ירא חטא [על ידי שיהיה בו מקודם קצת חכמה ותורה], אָבער טאַקע חֲכָמָתוֹ [כראוי, אי אפשר בלא הקדמת היראה]. איז ביידע אָמֶת, ס'איז דאָ צוויי ערליי חֲכָמָתוֹ, קודם אַז [מ'האָט] אַזויפיל חֲכָמָה וואָס מ'ברויך האָבן [כדי שיוכל לקנות יראה, ואז יוסיף בחכמה על ידי היראה]. אָבער גענצליך אַן חֲכָמָה איז גאַרנישט, קען מען נישט, ווייסט מען גאַרנישט וואָס יִרְאָת שָׁמַיִם איז. אויף אַזויפיל, אַז מ'זאל האָבן אָבער טאַקע אָמֶת דיג חֲכָמָה, מ'זאל פאַרשטיין טאַקע, און מ'זאל וויסן, מוז זיין יִרְאָתוֹ קוֹדֶמֶת לְחֲכָמָתוֹ. ווייל די אָמֶת דיג חֲכָמָה קען נישט זיין פריער [קודם שיקנה יראה].

נג

[והוא כעין] אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט [בענין] צוויי ערליי תשובות, אַזוי איז דאָ אין הַתְּחִלָּה חֲכָמָתוֹ [התורה] איז אויך דאָ צוויי ערליי בְּחִינָתוֹ. איבערדעם איז עס ביידע אָמֶת.¹²

נד

אופן שני ביישוב קושיא ג-ד

ועל דרך זה יבואר גם כן כפל הפרשיות, דהראשונה הוא כדי שיתחילו במדרגת החכמה, ע"י אור המנורה הנשפע ע"י לימוד הפרשה, ועי"ז יזכו לבנין המשכן. אבל לאחר זה הוסיפו עוד במעלות החכמה, ע"י שקיימו בפועל מצות הדלקת המנורה כשנאמרה פרשה השניה

איבערדעם האָט ער געזאָגט 'קודם' וְאַתָּה תִּצְוֶה וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ שָׁמֶן זֵית זָךְ [אשר זה מביא השפעת החכמה]. אַז מ'וועט מיט דעם און מיט חֲכָמָה צוקומען [אז] מ'וועט קאָנען מאַכן דאָס מִשְׁכָּן.

און דער עיקר הַשְּׁפָעֶת הַחֲכָמָה וועט הערשט זיין [שפעטער], ווען ס'וועט טאַקע זיין [דאָס משכן אויפגעשטעלט], ווען ס'וועט פאַרטיג זיין אינגאַנצן.

¹² בפירוש הברטנורא (אבות שם): כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו. אני שמעתי, שמקדים במחשבתו יראת חטאו לחכמתו. שהוא חושב בלבו אלמוד בשביל שאהיה ירא חטא. וזה על דרך שאמרו תחלת המחשבה סוף המעשה. • ובתוספות י"ט (שם) כתב על זה: ובהכי מיתרץ דלא פליג אדהלל שאמר בפרק דלעיל משנה ה' אין בור ירא חטא, דהכא במחשבה קאמר, ולא בפועל, שאין בור יודע איזהו חטא שירא ממנו, אבל במחשבה יכול לחשוב ולירא מכל דבר שיהיה חטא. ועיין לקמן משנה י"ז (ד"ה אם אין חכמה).

¹³ ועיין עוד בדברי יואל בראשית (עמוד 10) שמתרץ רבינו קרוב לזה, אלא דשם מבאר דיש ב' מיני "יראה", וכאן מפרש דיש ב' מיני "חכמה".

נה

הקדמה ל"שוב קושיא נ-ד (באופן שלישי)

ביחזקאל פרק מ"ג מבואר צורת המקדש דלעיתיד, ואיתא במדרש דע"י שמתעסקים בו נחשב כאילו בונים בו דער אָמֶת, לאָמיר זען.

ער דער תוספות יום טוב זאָגט דאָמ"ח אין די הפטורה אין די וואָכעדיגע סדרה (יחזקאל פרק מג), אויף דעם וואָס דער בורא כל עולמים האָט געהייסן מאַכן, מ'האָט יִחְזָקְאֵל'ן געהייסן מאַכן, מ'האָט אים געזאָגט דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, [דין] צורת הַמִּקְדָּשׁ. זאָגט דער מדרש, יִחְזָקְאֵל האָט געפרעגט וואו וועט מען [בויען], האלט מען דען ביי בויען, ס'איז דאָך אַ חורבן^{מט}. האָט ער געזאָגט, אַז הָגַם ס'איז היצט אַ חורבן, אָבער אַז זיי וועלן עֹסֵק זיין דערינען, וועל איך רעכענען, ס'וועט זיין נִחְשָׁב פֶּאֱלוּ בּוֹנִים בוֹ.

נו

ומדקדק התוספות יו"ט על מה שאמרו כאילו בונים "בו", ולא אמרו כאילו בונים "אותו". ומבאר כי הבנין דלעיתיד יתקיים ע"י שיתעסקו בלימוד הפרשה, אבל מבואר ברד"ק וברמב"ם שאין מבנין עתה פרשה על בוריו עד לעתיד, ורק מקצת דברים שהבינו בוה עשו כן גם בבנין בית שני. ולכן אמר כאילו בונים "בו" דהיינו במקצתו, דרך כפי שיעור שמבינים בו נחשב כאילו אנו הבונים

[ומדקדק התוספות יום טוב^{אז}] אין דער אָמֶת שטייט (כאילו) בונים "בו", נישט בונים "אותו", [והכוונה כאילו בונים אותו מקצת שיבינו בו, אבל אין מבנים עתה פירושו של 'כולו', ורק] 'עפעס' פֶּאֲרַשְׁטִיט מען.

נז

ווי דער רמב"ם זאָגט דאָך^{נא} אַז דעם בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וואָס ס'וועט זיין לעתיד [ונאמר

^{מח} בהקדמה לספרו צורת הבית (הנקרא גם כן צורת בית המקדש), שחיבר על נבואת יחזקאל (פרק מג) שהוא הפטרת פרשת תצוה, בענין צורת בית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו.

^{מט} כי יחזקאל הנביא היה בבבל לאחר החורבן בית ראשון.

² בהקדמת התוספות יו"ט לספרו צורת הבית: במדרש ילמדינו (הובא בילקוט שמעוני, יחזקאל רמז שפב), כֵּן אָדָם הָגִיד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבֵּית (יחזקאל מג, י). בשעה שנגלה הקב"ה והראה ליחזקאל צורת הבית ותכונותיו ומוצאיו, אמר הקב"ה הִגֵּד לְבֵית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבֵּית, אמר לו, קִרִּי, וְכִי עֲכָשִׁי הֵם בּוֹנִין שֶׁאִמְרַת וְיִשְׁמְרוּ צוּרְתוֹ וְעָשׂוּ אוֹתָם (שם, יא). אמר לו לאו, אף על פי שאינם עושים אותו עכשיו, יהו קורין בצורת הבית, ואני מעלה עליהם כאילו בבניינו עוסקים. ובפסיקתא (פרשה טז, לפי נוסח המובא בילקוט שמעוני שם), שמואל אמר וְאֵם נִקְלְמוּ מִכָּל אֲשֶׁר עָשׂוּ צוּרַת הַבֵּית (יחזקאל מג, יא), וכי יש צורת הבית [עכשיו], אלא אמר הקב"ה הוֹאִיל וְאַתָּם מִתְעַסְקִים בּוֹ כְּאִילוֹ אַתֶּם בּוֹנִים בוֹ, עד כאן. ונראה לדקדק מלשונו שאמר בונים "בו", ולא אמר בונים "אותו", שאילו אמר בונים "אותו" יהיה משמעו את כולו, אבל אמר בונים 'בו' שמשמעו קצת ממנו, וזה מפני שעניני הבנין הזה סתומים בלתי מפורשים, והביא הרד"ק ז"ל (יחזקאל מ, יג) במדות תנאי השער ולשכות הקדש, מדרשי רבותינו ז"ל (מנחות מה.) שאמרו במקצת דברים מזה הנבואה 'עתיד אליהו לדרשה', כלומר שאין אני יודעים לדרשה, עכ"ל. ועם היות שזה המאמר אמרוהו בפרק התכלת (מנחות שם) על פרשת הקרבנות שבדברי יחזקאל, עם כל זה הקיש הרד"ק ממנה לפרשיות אחרות הסתומים גם כן, אחרי שאינם מפורשים ויסבלו פירושים שונים, על כרחינו נאמר עליהם גם כן שאליהו עתיד לפרשם. גם הרמב"ם בראשון מהלכות בית הבחירה כתב וז"ל, בנין העתיד להבנות אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, עד כאן. ועל פי הדברים האלה אמר שמואל כאילו אתם בונים "בו", כלומר קצת ממנו, אחרי שאי אפשר שיבין כולו, ושיהיה אז העסק כאילו בנה כולו, רק במקצת שיבינו, אותו המקצת יהיה כאילו בנאו. ועם היות שיש לדחות זה הדקדוק ולומר שלכן אמר בונים 'בו', שהוא לשון נופל על לשון מתעסקים 'בו', עם כל זה הדין דין אמת, ולאמלא לא נאמר ראוי לאמרו, דהכי מסתבר דדוקא מה שיבין יהיה כאילו בנאו, דאין יבנה מה שלא יבינו, ולכן אסמכניהו אלישינה דמדרש. ואחרי שכן הוא, שמע מינה שצריך שיהיה העסק בהבנה ובדקדוק, דאם לא כן אלא שהעסק בו בקריאה בעלמא סגי, אם כן הרי אף כולו יכול לקרותו, ולמה לא יהיה כאילו בנאו כולו, אלא כמו שאמרנו. וכן הוא דקדוק לשון 'מתעסקים', ולא אמר קוראים, אך לשון עסק דבר טורח הוא, וזהו גם כן לשון ברכת התורה 'לעסוק' בדברי תורה וכו'.

צורת בנינו ביחזקאל שם, דאָס פאַרשטייט מען נישט. אין נבואת יחזקאל איז עס נישט מפורש ומבואר, להבין צורתו, מ'קאָן נישט קיין פֿשט דאָרט.

נח

[און] אַזוי ווי דער תוספות יום טוב ברענגט^{נב}, אַז [פרשה זו ביחזקאל] אליהו עתיד לדורשה. ביז אליהו וועט קומען וועט מען נישט וויסן.

נט

און אין בית שני האָט מען געבויעט 'עפעס זאָכן' דערפון, - דער אָמת אין פרק ה' דיומא זאָגט עס אויך דער תוספות יום טוב^{נב}, - 'עפעס זאָכן' פון דעם בנין וואָס יחזקאל האָט געזאָגט. אָבער אינגאנצן [פֿשט] פאַרשטייט מען נישט, מ'ווייסט נאָכנישט, דאָס וועט מען הערשט דעמאָלטס וויסן.

ס

וואָס דען האָט אים עס דער בורא כל עולמים 'שוין' געזאָגט [ליחזקאל], מ'האָט דאָך צייט געהאַט צו זאָגן מיט אַליהו [לעתיד לבוא], דורך אַליהו, דעמאָלטס ווען מ'וועט וויסן וואָס מ'מיינט.

גיט ער צו פאַרשטיין דער תוספות יום טוב, [אז דורך] דעס עוֹסֶק זיין דערינען האָט מען אַ זָכִיָּה [אז] דורכדעם וועט מען עס בּוֹנֶה זיין. דורכדעם איז מען זוכה [דערין, שנחשב כבונה], ווייל מ'איז דערינען עוֹסֶק [בלימודו]^{נב}. [עד כאן תוכן דברי התוספות יו"ט].

סא

ישוב קושיא ג-ד (באופן שלישי)

ועל פי זה יוכן כפל הפרשיות, דמקורם נאמרה הפרשה בכדי שיתעסקו בלימוד מצות הדלקת המנורה, ועי"ז זכו אח"כ לבנין המשכן ולקיום מצות הדלקת המנורה בפועל

דאָס קען זיין די זעלבע זאך דאָ מיטן שָׁמֶן.

דעם שָׁמֶן האָט מען הערשט געקאָנט ברענגען אין די מְנוֹרָה, הערשט דעמאָלטס ווען ס'איז פאַרטִיג געווען דאָס מְשָׁפֶן.

דער בורא כל עולמים האָט אָבער געהייסן עוֹסֶק זיין דערינען 'שוין', ווייל די הַשְׁפָּעוֹת פון די מְנוֹרָה האָט מען געמוזט האָבן, טאַקע צום מְשָׁפֶן.

(ראה עוד סיום והמשך ענין זה באות עו)

^{נא} ברמב"ם (בית הבחירה א, ד): בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים (א' פרק ו-ז), וכן בנין העתיד להבנות אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל (פרק מג) אינו מפורש ומבואר. ואנשי בית שני כשכנו בימי עזרא, בנוהו כבנין שלמה, ומעין דברים המפורשים ביחזקאל.

^{נב} בהקדמה דעיל, בשם הרד"ק (יחזקאל מ, יג). וז"ל הרד"ק: והאמת כי מדות האלה אשר בבנין זו אינם מבוררות אצלנו, כי הם בבנין העתידה, ומה שמפרש אדם בהם לפי סברא, אין לסמוך עליהם, ומה שנמצא מהם בקבלה במשנת מדות או בתרגום יונתן נקבל, והשאר יהיה מונח במקומו עד שיבוא אליהו, וכן אמרו רז"ל (מנחות מה.) במקצת דברים מזו הנבואה [של יחזקאל] 'פרשה זו עתיד אליהו לדרשה', כלומר שאין אנו יודעים לדרשה.

^{נב} בתוספות יו"ט (יומא ה, ה): והדבר ידוע, דכל הני הלכות, הלכתא למשיחא נינהו, וכשיבנה בית המקדש במהרה בימינו, כבר בא אליהו והתיר כל הספיקות. הלכך בבנין בית הבחירה העתיק המשנה כשהיה בבית שני, משום דבנין יחזקאל שלעתיד לא פירש על פי חז"ל, וכן כתב שם [הרמב"ם] (בית הבחירה א, ד) וזה לשונו, בנין העתיד להבנות אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר עכ"ל. אבל הכא דלאורי לן העבודה הוא בא, כתבה על פי מה שהיה עבודה כשאין כאן אלא פרוכת אחת, לפי שכן יהיה לעתיד במהרה בימינו אמן.

^{נב} ועיין מה שהאריך רבינו בענין דברי התוספות יו"ט בוויאל משה (א, o-p). ועי' בחידושי תורה תשס"ז בליל ש"ק כי תשא (עמוד שגא).

סב
ישוב קושיא א

מכיון שנאמרה הפרשה עוד טרם בנין המשכן, היה מקום לחשוב שדיליקו המנורה מיד אף קודם הקמת המשכן ב"ח ניסן

[אמנם כדן] מ'זאל זיך נישט טועה זיין אז מ'זאל טאקע [מיינען] 'דאס' איז עס, [וידיליקו המנורה מיד]. האָט ער געזאָגט ["תצוה" בלשון עתיד, אז] 'שפעטער'.

סג

וכעין מה שהוכיח החתם סופר מהרמב"ם דהדלקה כשרה גם בחוץ, ובוה ביאר דבנס חנוכה הדיליקו המנורה "בחוץ", ולזה אומרים וְהָדִילִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצוֹת" קְדָשָׁךְ

קען טאקע זיין, זעט עפעס אויס [דהיה שיך להדליק המנורה עוד קודם עשיית המשכן].

[ווי] דער חתם סופר ברענגט¹¹ וועגן [ביאור הלשון וְהָדִילִיקוּ נֵרוֹת "בְּחֻצוֹת" קְדָשָׁךְ] (בנוסח על הנסים דחנוכה), ער האָט עפעס אויפגעטון [א חידוש] פונעם רמב"ם¹² אז די מנורה [הדלקתה כשרה גם בחוץ, ואצל הנס חנוכה כשננסו למקדש ביום ראשון] דעמאלטס איז געווען מ'לאָה גלולים, האָט מען נישט געקאָנט 'אין בית המקדש' אָנצינדן די מְנוֹרָה, האָט מען געמעגט אָנצינדן 'אינדריסן' אויך.

זעט אויס [פון דעם] אז מ'קאָן גאָר [מקיים זיין מצות הדלקה בחוץ], אז ס'איז מעגליך [ביי] די מנורה מקיים צו זיין [מצות ההדלקה] אפילו 'אינדריסן' אויכעט. [וכן] 'איידער' [שהוקם המשכן, היה סברא לומר שיוכלו להדליק].

סד

וכמו כן היה מקום לומר עוד יותר מזה, דאף קודם הקמת המשכן יכולין להדליק המנורה. ובכדי לאפוקי מזה, אמר הכותב וְאַתָּה "תצוה", בלשון עתיד, לומר כי בפועל עדיין לא יקימו אותה עד לעתיד כשיצטוו על זה שנית

[וממילא] קאָן זיין, [דבכדי אז] מ'זאל זיך נישט טועה זיין אז מ'זאל טאקע 'שוין' מאַכן [די הדלקת המנורה, עוד טרם הקמת המשכן], איבערדעם האָט ער געזאָגט וְאַתָּה "תצוה", לשון עתיד, דו וועסט הערשט שפעטער מצוה זיין¹³.

¹¹ בדרשות חתם סופר (ח"א דף 10): וְהָדִילִיקוּ נֵרוֹת בְּחֻצוֹת קְדָשָׁךְ וְקִבְעוּ שְׁמוֹנֵת יָמִי חֲנוּכָּה אֵלּוּ וכו'. בספר זרע יעקב בפרק קמא דשבת (כא: ד"ה ומדי דברי) הקשה, הא הדלקת המנורה היתה בפנים, ומאי טעמא שביק לשון 'היכל ודביר' שהזכיר תחלה, ואמר וְהָדִילִיקוּ נֵרוֹת 'בְּחֻצוֹת' קְדָשָׁךְ, הלא הנרות היו בפנים ולא 'בְּחֻצוֹת'. ו לפע"ד, לפי מה שכתב הרמב"ם (ביאת מקדש ט, ז) וכן הדלקת נרות כשרה בזרים, לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן בחוץ מותר לזר להדליקן עכ"ל, והוא מש"ס דיומא (כד:), ועיי"ש בתוספות ישנים ושיח יצחק. ומה שהקשה הגאון עץ חיים (פ' בהעלותך) הא הדלקה במקומה בעינן, יש לומר דהדלקה כשרה בחוץ אפילו תעמוד המנורה כך בחוץ, נהי דמנורה נוכח השלחן מעכב, היינו לכללות הבנין הוא מעכב, אבל מצות הדלקת הנרות מקיים אפילו עומדת דולקת בחוץ, והוא שפיר הדלקה במקומה. ו לפי זה נראה לי, אז היה ההיכל מלא גלולים עד שפינו את היכלך וטהרו את מקדשך, אז לא הדליקו נרות בפנים אלא 'בְּחֻצוֹת קְדָשָׁךְ' בעזרה. ומה נתפרסם הנס שכל ישראל ראו הנרות דולקים ח' ימים רצופים, דאילו היתה המנורה בהיכל לא ראו הנס אלא הכהנים, אבל בְּחֻצוֹת קְדָשָׁךְ נתפרסם הנס, ולפיכך תקנו להדליק בפתחי החצרות. ומישוב קושיית בית יוסף (או"ח סימן תרע) מה נס נעשה ביום ראשון, והשתא אתי שפיר, ידידע דצריך שמן יותר במקום שהרוח שולט ונושב בהאש, ממה שצריך כשעומד בפנים בחדר מכוסה, ובפך לא היה אלא כשיעור הדלקה לילה אחת כשמדליקים 'בפנים', ולא כשמדליקים בחוץ 'בְּחֻצוֹת קְדָשָׁךְ', ומכל מקום דלקו כל הלילה, על כן גם בליל ראשון היה נס. והיינו המשך הדיליקו נרות בחצרות קדשך ולא בפנים בהיכל, על כן קבעו שמונת ימי חנוכה ולא רק שבעה, כי גם ביום הראשון היה נס. [ועיין בדברי יואל לחנוכה בכמה דרושים שריבנו נושא ונותן בדברי החתם סופר אלו, לבנות או לסתור, (עיין באורך שם אות קכז-קכד, ועוד)].

¹² ברמב"ם (ביאת מקדש ט, ז), הובא לשונו לעיל בתוך דברי החתם סופר.

¹³ וכפירוש רש"י והאברבנאל לעיל באות ד (והערה ב-ג).

סה

ומה שנאמרה הפרשה עתה מקודם, הוא רק כדי שיעסקו בלימוד הפרשה. וכעין שהוקדם אמורת צורת הבנין דלעתיד ע"י יחזקאל הנביא, כדי שיתעסקו בלימוד, וע"ז יזכו בבנינו

איי פֿאַרוואָס [נאמרה לו הפרשה] היצטערט, [זהו] כְּדִי מִזְאָל דערינען עוֹסֵק זיין [בלימודה]. אַזוי ווי ס'איז געווען [ביי] בְּנֵי יִחְזָקָאָל, כאָטשיג אפילו מ'קען נאָכנישט בויען, [און] מ'פֿאַרשטייט נאָך נישטאַמאַל, נאָר ס'וועט זיין שפעטער, [מכל מקום יש מצוה וזכות לעסוק בו, עד שנחשב כאילו בונים בו, ועל כן 'הקדימה' הנבואה צורת הבנין דלעתיד].

סו

הקדמה ליישוב קושיא ה

ממה שאמרתי בפרשת בהעלותך

דאָס ענין פון לְהַעֲלֹת נַר תָּמִיד (קושיא ה) קען זיין דאָס איז די זעלבע זאך.

סז

בפסוק אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאָדְרוּ שִׁבְעַת הַנְּרוֹת, פירש"י דכל 'ששת' הנרות יהיו פונים למול נר האמצעי. והקשו המפרשים, דאם כן היה לו לומר יֵאָדְרוּ 'ששת' הנרות, ולמה אמר יֵאָדְרוּ 'שבעת' הנרות

איך האָב געזאָגט [אין] פֿרשֶׁת בִּהַעֲלוֹתֶיךָ^ב, [לכאור וואָס] ס'שטייט (בהעלותך ח, ב) אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאָדְרוּ שִׁבְעַת הַנְּרוֹת, [ופירש רש"י]^ט אֶל ע' נרות זאָלן זיין פֿונִים צום נַר הָאֲמִצָּעִי, שטייט^ט אַז די אֶל ע' זעקס' זאָלן זיין [פונים מול נר האמצעי].

פרעגט מען די קשיא, וואָס דען שטייט יֵאָדְרוּ "שִׁבְעַת" [הנרות]. אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאָדְרוּ "שִׁשָּׁת" הַנְּרוֹת דאָרף ער זאָגן, וואָרן דער נַר הָאֲמִצָּעִי איז דאָך' פֿאַר זיך', ער איז דאָך' דאָרטן וואו ער איז [באמצע המנורה], אויף אים דאָרף מען דאָך' נישט זאָגן ער זאָל זיין [פונה] אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה, [ווייל] דאָס איז דאָך' דער פְּנֵי הַמִּנְוָה [אליין].

ער מיינט דאָך' [באמרו] פְּנֵי הַמִּנְוָה מיינט ער דאָך' דעם נַר הָאֲמִצָּעִי, וואָס דען [שטייט יֵאָדְרוּ "שִׁבְעַת" הַנְּרוֹת], העט ער געדאָרפט צו זאָגן אֶל מוֹל פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאָדְרוּ "שִׁשָּׁת" הַנְּרוֹת, וואָס איז דער "שִׁבְעַת" הַנְּרוֹת.

סח

וביארתי על פי פלוגתת הפוסקים, באם חיסר איזה פרטים במצוה דאורייתא, אם קיים שאר חלקי המצוה, או נתבטלה כל המצוה

נאָר וואָס'זשע דען, קען זיין, וואָרן דער אָמֶת ס'איז אַ גאַנצע פֿלוגֶתא אין דעם, [באופן] אַז מ'טוט אַ מִצְוָה און מ'טוט נישט פֿתִּיקֶנֶה, צי מ'האָט 'עפעס' [יא] מְקִיִּים געווען. ס'איז דערין אַ פֿלוגֶתא.

סט

וכמו שמצינו לענין ברכת המזון, דמבואר בגמרא כל שלא אמר 'ברית ותורה' בברכת נודה לך, לא יצא ידי חובתו. והביא המור בשם אחיו שחקר אם לא יצא כלל, או שלא יצא מן המובחר. ופסקו המור ובי' דלא יצא כלל, וכתב הב"ח הטעם משום דכל מה שחייב אדם לקיים מן התורה, עיכובא אית ביה ולא יצא ידי חובתו אם לא קיים 'בתיקונו'

[ווי] דער ב"ח זאָגט ביים בענטשן [בברכת המזון].

^ב בס"ב בהעלותך תשכ"ו. [ודרוש ההוא לא נשמר על ריקארדינג, וגם בדברי יואל נרשם רק חלקו].

^ט ברש"י שם: יֵאָדְרוּ שִׁבְעַת הַנְּרוֹת. 'ששה' שעל ששת הקנים, שלשה המזרחיים פונים למול האמצעי, הפתילות שבהן, וכן שלשה המערביים ראשי הפתילות למול האמצעי. ולמה, כדי שלא יאמרו לאורה הוא צריך.

^פ בלשון רש"י.

אז מ'זאגט נישט ברית ותורה^א [בברכת נודה לך], מ'האָט אויסגעפעלט^ב, [יש לחקור] צי מ'האָט מקים געווען, [צי] מ'האָט יוצא געווען מן התורה, [אפילו] 'מְדֹאֲרֵיתָא' צי מ'האָט יוצא געווען.

זאָגן אַסאַך אַז ניין^ג, [און] דער ב"ח זאָגט טאַקע אויך^ד אז ניין, מ'האָט נישט מקים געווען [מצות ברכת המזון, ווייל] אז מ'טוט נישט וויאָזוי דער בורא כל עולמים האָט געהייסן, האָט מען 'גאַרנישט' געטון.

אפילו 'דעס ביסעלע' וואָס מ'טוט יאָ פון דער מצוה, אז מ'טוט נישט ביי די מצוה [אויך] די פֿרטים וואָס השם יתברך האָט געהייסן, האָט מען 'גאַרנישט' געטון. ס'איז אַ פּלוגתת הראשונים^ה.

ע

והנה מצוות הדלקת המנורה, כל נר יש לו שורש ומכוון אחר. ואם כן היה סברא לומר שאינם מעבירים זה את זה כל כך, ובאם הדליק המנורה ולא הטה ששת הנרות אל מול נר האמצעי, אכתי מתקיים המצוה של נר האמצעי, עד שיוכל להמשיך ע"י את הנס שבנר המערבי לחיות דולק תמיד

איבערדעם קאָן זיין אַזוי [בביאור הפסוק בפרשת בהעלותך]. לעולם די שְׁבַעַת הַנִּרְוֹת האָט דאָך יעדער [נר] אַן אַנדערע כְּנָה, אַן אַנדערער מְכוּן^ו.

^א וְעַל 'בְּרִיתָךְ' שְׁתַּחֲמַת בְּשִׁרְנוֹ, וְעַל 'תּוֹרַתְךָ' שְׁלִמְדָתְנוּ.

^ב פירוש: אויסגעפֿעלט, פֿאַרפֿעלט.

^ג דאִיתא בגמרא ברכות (מח: מט:): תניא, רבי אליעזר אומר, כל שלא אמר אַרְךָ חֲמֵה טוֹבָה וְחֻקָּה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו. נחום הזקן אומר צריך שיזכור בה בְּרִית, רבי יוסי אומר צריך שיזכור בה תּוֹרָה, פלימו אומר צריך שיקדים ברית תורה וכו', רבי אבא אומר צריך שיאמר בה הודאה תחלה וסוף וכו', וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו. מסייע ליה לרבי אילעא, דאמר רבי אילעא אמר רבי יעקב בר אחא משום רבינו, כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו.

ובטור (א"ח סימן קצד) העתיק מדברי הברייאא שבגמרא, ואחר כך כתב וז"ל: וכל מי שִׁמְשְׁנָה המטבע, או שלא הזכיר מה שחייבו חכמים להזכיר, לא יצא ידי חובתו. כתב אחי ה"ר יחיאל ז"ל, מסופקני בהא דאמר לא יצא ידי חובתו, אי לעיכובא קאמר או למצוה, והדעת נוטה דלמצוה קאמר, עד כאן. ונראה לי, כיון דברכת המזון דאורייתא, לעיכובא קאמר, וצריך לחזור, ואם סיים הברכה חוזר לראש.

ועל זה כתב בבית יוסף שם: ומה שכתב רבינו ונראה לי כיון דברכת המזון דאורייתא לעיכובא קאמר וצריך לחזור. יש לדחות, דנהי דברכת המזון דאורייתא, המטבע שלה הוא דרבנן, וכיון שאינו משנה אלא מטבע שהוא מדרבנן, אפשר דיצא. אבל מדברי הרמב"ם (ברכות ב, ג) משמע דלעיכובא קאמר, וכדברי רבינו. וגם הרא"ש כתב בפרק שלשה שאכלו (ברכות פ"ו סימן כב) כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים לא יצא ידי חובתו, פירש רבינו חננאל וכן בכולהו אם לא אמר לא יצא ידי חובתו, ובהדיא תניא בתוספתא (ברכות ג, יג) רבי יוסי אומר אף מי שלא הזכיר ברית בשל ארץ מחזירין אותו, וכתבה הרשב"א בפרק אין עומדין (ברכות לג: ד"ה אלא), וכן כתב בהדיא בירושלמי סוף פרק קמא דברכות (להלן ו) אם לא הזכיר תורה בארץ מחזירין אותו, אם לא הזכיר ברית בארץ או שלא הזכיר בבונה ירושלים מלכות בית דוד מחזירין אותו.

^ד ב"ח שם (ד"ה כתב אחי): אף על גב דהמטבע של הברכה ודאי אינא מדאורייתא אלא מדרבנן, לאו אמטבע גרידא קאמר, אלא על 'עיקר ענין' המטבע שעליה נתקנה הברכה, ומה שחייבוהו להזכיר בה, שזהו דאורייתא, ואם לא אמרו הוי ליה משנה ממטבע ולא יצא ידי חובתו, בהא קאמר רבינו דכיון דלא יצא ידי חובת מצוה שהוא מחוייב בה מדאורייתא, ליכא לפלוגי בה ולומר דאינו אלא למצוה ולא לעיכובא, דכל מה שחייב אדם לקיים 'מן התורה', עיכובא אית ביה ולא יצא ידי חובתו אם לא קיים 'מתקינו', ופשוט הוא. והכי איתא בירושלמי, מביאו בית יוסף. - [ורבינו מוכירו בשם הב"ח דייקא, אף שגם הטור וב"י סביר התם כן. משום דבלשון הב"ח מוכח דענין זה הוא כלל בכל המצוות].

^ה פלוגתת הטור עם אחיו רבינו יחיאל. ולפי מה שכתב הב"י, גם דעת הרא"ש והרשב"א הוא כהטור, דהוא לעיכובא.

^ו וכמבואר בספרים דהם נגד שבע מדות עליונות, וכל נר מיוחד נגד מדה אחת.

[וממילא] העט געווען א סבָּרָא אפשר, [דבאופן] אַז מ'האָט נישט אָנגעצינדן די שֵׁשֶׁת הַנִּרוֹת [באופן וואָס] זיי זאָלן זיין פֿונֶה צום נַר הָאֱמָצְעִי, פֿונדעסטוועגן האָט מען [טאַקע] נישט יוצא געווען מיט די אַלע שֵׁשֶׁת הַנִּרוֹת וואָס מ'האָט זיי נישט [געמאַכט למול האמצעי], זיי זענען נישט פֿונֶה געווען צום נַר הָאֱמָצְעִי אַל מול פֿני הָאֱמָצְעִי [שהוא נר המערבי]¹⁰, אָבער דער נַר הָאֱמָצְעִי אַליין פֿאַר זיך, איז דאָך געווען כְּדִין, [וואס כן היה סבֵּרָא לומר כי] 'די מִצְוָה' איז יאָ געבליבן, 'דעס חֶלֶק' פֿון די מִצְוָה האָט מען מִקִּים געווען.

[וואס נימא כן] ממילא קען טאַקע זיין אַז ס'זאָל [ווייטער] מאַיר זיין בְּנֵס, ס'זאָל מאַיר זיין אַ גאַנצן מֵעַת לַעַת [הנר מערבי], ווייל דעס איז דאָך [אַ מצוה] פֿאַר זיך, איז דאָך עס געבליבן בַּתּוֹקֶפוֹ.

עא

ולוּה משמיענו הפסוק דלא כן הוא, אלא באם לא קיים המצוה כתיקונו בשאר הנרות, או גם הנר האמצעי לא יצא בו, ולא יאיר בו הנס. כי כח הנס של נר המערבי הוא רק בכח קיום המצוה של כל שבעת הנרות זאָגט אָבער דער פֿסוק ניין.

טאַמער וועסטו נישט [מאכן כְּדִין], אַז דו וועסט נישט מִקִּים זיין כְּדִין די גאַנצע מְנוּרָה, [אז] די שֵׁשֶׁת הַנִּרוֹת זאָלן פֿונֶה זיין לְנַר הָאֱמָצְעִי, דעמאָלטס וועלן זיי אַלע נישט אַרויסגעבן דעם אור, האָסטו נישט מִקִּים געווען 'גאַרנישט', [והנר מערבי] דעס קאָן אויך נישט מאַיר זיין בַּתְּמִידוּת, וואָרן ווייל דעס האָט אויך נישט דעם כֹּחַ פֿון די מִצְוָה.

ס'איז נאָר [דורך] דער כֹּחַ פֿון די מִצְוָה האָט דאָך עס געהאַט דעס נֵס [להיות דולק תמיד, אז] ס'האָט געקאָנט מַעֲיד זיין שֶׁהַשְׂכִּינָה שׁוּרָה בִּישְׂרָאֵל. די הַשְׂרָאָת הַשְׂכִּינָה, איז דאָך געקומען אין כֹּחַ פֿון די מִצְוָה. [און] אַז דו וועסט נישט טון בְּשִׁלְמוֹת, דעמאָלטס האָסטו גאַרנישט געטוּן¹¹.

עב

ולוּה נאמר אַל מול פֿני הַמְּנוּרָה יֵאִירוּ "שִׁבְעַת" הַנִּרוֹת, כי כל שבעת הנרות זקוקים לצורך נר האמצעי, שהוא נר המערבי, שיתקיים בו הנס להאיר תמיד

איבערדעם איז רעכט וואָס ער זאָגט, אַז ס'זאָל טאַקע זיין אַל מול פֿני הַמְּנוּרָה וועט זיין יֵאִירוּ "שִׁבְעַת" הַנִּרוֹת, וועלן זיי אַלע [מאיר זיין]. ווייל [טאַמער] אַז ס'איז נישט אַל מול פֿני הַמְּנוּרָה, איז עס גאַרנישט, [און] מִן הַתּוֹרָה. אפילו דאָס זיבעטע וועט אויך נישט אַרויסגעבן דעם אור, וועט זיין 'די' מִצְוָה איז אויך נישט גוט, [ווייל] ס'מוז זיין אינגאַנצן [נתקיים המצוה כהלכתה], ס'איז קאָ בְּהָא תִּלְיָא [כל שבעת הנרות].

[עד כאן ממה שאמרתי בפרשת בהעלותך].

¹⁰ למאן דאמר כן בגמרא מנחות (צח:). והוא כמבואר בגמרא מגילה (כא:): דתניא אַל מול פֿני הַמְּנוּרָה יֵאִירוּ, מלמד שמצדד פניהם כלפי נר מערבי, ונר מערבי כלפי שכינה. ופירש רש"י: נר מערבי הוא נר אמצעי, למאן דאמר נרות 'צפון ודרום מונחין', הוי אמצעי משוך קימעה כלפי מערב חוץ משאר נרות. דלמאן דאמר 'מערב ומזרח מונחין' לא, משום דהוי [נר] מערבי השני [נר] כלפי מזרח, הכי איתא במנחות (שם).

¹¹ ועיין במשנה מנחות (כה:): שבעה קני מנורה מעכבין זה את זה, שבעה נרותיה [פירש"י]: בראש כל קנה וקנה היה נר אחד כעין בוך ושם נותנין השמן והפתילות מעכבין זה את זה. (אלא דהתם לא נזכר להדיא אם גם ההטייה והציוד לנר האמצעי מעכב. ולדברי רבינו כאן, גם זה מעכב, וכן מעכבת ענין הנס שהיה בנר המערבי).

עג

ישוב קושיא ה

מה שכתב רש"י פל לילה ולילה קרוי תמיד, הכוונה דענין "תמיד ממש" שכבר המעריב, שדולק גם "ביום", הוא רק על ידי הדלקת שאר כל הנרות "פל לילה ולילה"

קען זיין איבערדעם זאגט רש"י, פל לילה ולילה קרוי תמיד.

לעולם ס'איז דאך נישט תמיד (ממש, בשאר הנרות), נאך וואס דען, מיט דעם וואס ס'וועט ברענגען פל לילה ולילה פֿדין (בכל הנרות, וכולל שיהיו פונים למול האמצעי, דורכדעם) גיט עס ארויס דעם אור אפילו אויף בייטאג אויכעט (בנר המעריב).

פארוואס, ווייל דעם וואס דער נר המעריב האט געברענט דערנאך א גאנצן טאג, איז דאך געווען מִכֶּח דעם ווייל יענע (שאר הנרות) האבן געברענט ביי די נאכט, (און) ס'איז געווען אַל מול פֿני המנוחה.

ממילא די נאכט האט געברענגט דאס תמידיות.

עד

ובלשון רש"י נרמז מוסר לכל אדם, לידע כי פל לילה ולילה קרוי תמיד, דלפי התנהגותו של האדם 'בלילה' כן יהיה בחינת התמיד שלו, כי התנהגות הלילות יש להם השפעה גם על הימים

(און אזוי) ביי יעדע זאך איז פל לילה ולילה קרוי תמיד. אזוי ווי מ'פירט אפ די נעכט, אזוי איז תמיד, אזוי קומען נאך די טעג.

די טעג פירן זיך נאך, נאך די נעכט, וויאזוי מ'פירט אפ.

איבערדעם די לילה הייסט תמיד, פל לילה ולילה קרוי תמיד, וואָרן אזוי איז פֿסֶדֶר. ס'איז נישט נאך בלויז די נעכט, [רק] די בלויזע נעכט זענען [אז] זיי האבן דעם כֶּח אויף תמיד, ס'גיט ארויס דעם כֶּח [אויך אויף בייטאג].

לויט די נעכט אזוי פירט מען אפ די טעג, און אזוי זעען אויס די טעג, לויט ווי די נעכט זענען געווען פריער.

איבערדעם איז פל לילה ולילה קרוי תמיד, א רמז (מוסר) איז עס אויף דעם אויכעט ולכל אדם בהתנהגותו^ט.

^ט וועיין בדברי יואל לשמחת תורה (עמוד תשא) וז"ל: וְנִשְׁפָּטִים וְנִמְצָא יְחֹל לִבְכָּנוּ לִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ (ברכות טז:). פירש רש"י שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה לסור מאחריו ביום, אלא כשנשכים בכל בוקר נמצא לבבנו מייחל לך. ולכאורה הוא סתירה למה שאמרנו ז"ל (כתובות מו.) על הכתוב וְנִשְׁפָּטִים מִכָּל דְּבָרָךְ רַע (תצא כג, י) שלא יהרהר אדם ביום ויבוא לידי טומאה בלילה, הרי דעיקר תלוי בהרהור היום. ◦ אמנם באמת הכל תלוי זה בזה, דיציבא מילתא שהלילה תלויה במעשה היום, אמנם גם היום תלוי במעשה הלילה, על פי מה שאמר הצה"ק רבי ר' מאיר מפרימישלאן זצוקלה"ה על מה דאיתא בשולחן ערוך (אורח א, א) דפתח המחבר יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, וכתב עלה הרמ"א ז"ל הג"ה ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב וכו', ולכאורה הרי השו"ע מייירי כאן בדיני השכמת הבוקר, ומה מקום כאן להזהיר על הנהגת השכיבה. ואמר הוא ז"ל דבא הרמ"א ז"ל לפרש כי לקום בבוקר לעבודת בוראו יתכן רק אם בשכבו ידע לפני מי הוא שוכב, משא"כ אם בשכבו נתגשם ח"ו במחשבות לא טובות ושוכב כסוס כפרד אין הבין לפני מי הוא שוכב, אז אי אפשר להתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת הבורא ב"ה. ◦ ודבר זה נרמז במה שכתב רש"י ז"ל פרשת תצוה כל לילה ולילה קרוי תמיד, דכפי שמתנהגין בכל לילה ולילה כן הוא תמיד בכל יום ויום, דמנהגי כל הימים תלויים ועומדים במנהגי הלילות שקדמו להם, ולזה נקראת הלילה תמיד, דאיננה הלילה ההיא לבדה, אלא מונח בה הכח של "תמיד", היינו ההתנהגות של הימים הבאים אחריהן. ◦ והנה הכוונה שהתפלל וְנִשְׁפָּטִים וְנִמְצָא יְחֹל לִבְכָּנוּ לִירְאָה אֶת שְׁמֶךָ, ובא רש"י ל' לבאר האיך ובמה מוצאין מציאה זו, ולזה אמר דעל ידי שלא יתגבר עלינו יצר הרע בהרהור הלילה, ובשכבנו על מטתינו נדע לפני מי שוכבים, על ידי זה כשנשכים נמצא יחול לבבנו ליראה את שמך.

ודברי הרה"ק מפרימישלאן הזכירו רבינו גם בשבוע שלפני זה בס"ג תרומה תשכ"ז, וז"ל שם: פרעגט ער א קשײַא, ער הייבט דאך אן (בשלחן ערוך שם) פון צופרי, ער שמועסט דאך נישט פון אויפערנאכט, (ואם כן) דער

עה

ועכ"פ אף דלשון "תמיד" הנאמר כאן קאי על הגר המערבי, כמו שפירשו חכמי"ל. הוסיף רש"י דמ"מ גם בשאר הנרות שייך ענין תמיד, כי הכה של "תמיד ממש" שבגר המערבי, הוא רק ע"י הדלקת כל הנרות "כל לילה ולילה"

איבערדעם זאָגט רש"י דאָ אויכעט" **פֿל לילָה וְלילָה קרוי תָּמִיד.**

איי ס'איז דאָךְ דער **לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד אויפֿן נֵר הַמַּעֲרָבִי** [וכמו שהקשה הרמב"ן על רש"י], אָבער מֵהָאֵי טַעמָא [איז דער נר מערבי תמיד ממש] ווייל ס'איז געווען [הדלקת שאר הנרות כראוי בכל לילה וליילה].

ס'איז טאָקע אָמַת הַדָּבָר, ער זאָגט אַרויס, דעס אַז ס'זאָל טאָקע "בְּפוֹעֵל" מִמֶּשׁ מֵאִיר זײַן תָּמִיד [ממש], איז טאָקע נאָר דער נֵר הַמַּעֲרָבִי, אָבער דער אָמַת אַרײַן "בְּפֶנֶח" זענען אַלע שְׁבַעַת הַנֵּרוֹת 'תָּמִיד', ווייל אַז זיי ברענען פֿל לילָה וְלילָה זענען זיי אַלע תָּמִיד.

איבערדעם איז דאָס רש"י מִזְכִּיר, פֿל לילָה וְלילָה קרוי תָּמִיד, מ'זאָל וויסן אַז דעס תָּמִידוּת איז נישט נאָר דִּוְקָא אויפֿן נֵר הַמַּעֲרָבִי, [נאָר] ביי אַלע איז דאָ דעס תָּמִידוּת דורכדעם וואָס ס'איז פֿל לילָה וְלילָה. איבערדעם איז דאָס רש"י מִזְכִּיר דעם מֵאָמֶר [דכל לילה ולילה קרוי תמיד, בנוסף] צו דעם צי, בצירוף [צו] וואָס חכמינו ז"ל זאָגן אַז דאָס גייט אַרויף אויפֿן נֵר הַמַּעֲרָבִי. איז דאָס אײַנס בײַדע, [דזה תלוי בזה].

עו

סיום ישוב קושיא ג-ד (באופן שלישי)

לְאָמִיר זען.

איבערדעם איז רעכט וואָס ער זאָגט וְאַתָּה תִּצְוֶנָה אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, שוין פֿון היצט אָן. [ווייל] 'דער כֶּח' דאָס דאַרף צו זײַן פֿון היצט אָן, דעמאָלטס [בעת לימוד ועסק הפרשה] איז דאָךְ עס אויכעט [מאיר], ס'גייט אַרויס דעם כֶּח 'פֿון היצט אָן' אַז מ'איז עוֹסֵק דערינען, אַזוי ווי ביים [בנין] בֵּית הַמִּקְדָּשׁ [הנאמר ביחזקאל].

ס'הייבט זיך שוין אָן, דער הַתְּחִלַת הָאֹר קומט שוין אַרויס [בשעת הלימוד והעסק במצות הדלקת המנורה], דאָס גייט אַרײַן דעם כֶּח אפילו אויף דעמאָלטס, אויף 'שפּעטער אפילו' גיט עס דעם כֶּח, דעם תָּמִידוּת, [שעל יי זה] איז עס אַ בְּחִינַת תָּמִיד. איבערדעם האָט מען דאָס אָנגעהויבן נאָך פריער.

רמ"א ובשכבו ידע לפני מי הוא שוכב העט ער דאָך גיווען געדארפט צו זאָגן דאַרטן וואו ס'שטייט ווייטער (בסוף אר"ח ח"א) ביי קריאת שמע שעל המטה, ביי די יִדְנֵי שְ�כִיבָה, העט עס געדארפט דאַרט צו שטיין. זאָגט ער [הרה"ק מפרימישלאן, דהמחבר] ער זאָגט יִתְגַבֵּר כְּאָרִי, [און] וויאָזוי כאַפּט מען זיך עפּעס אויף פונעם שלאָף, יִתְגַבֵּר כְּאָרִי, נאָר אָבער אַז ס'איז בְּשִׁכְבוֹ [ידע לפני מי שוכב], זאָגט ער [דדברי רמ"א] דאָס קער צו דעם [לדברי המחבר], אַז ס'איז יָדַע לפני מי הוא שוכב, ממילא קען זײַן אַזוי אַז מ'כאַפּט זיך אויף [באופן של] יתגבר כארי. אַז נישט, אַז מ'לייגט זיך מיט אַנדערע נישט מיט קיין גוטע מחשבות, שטייט מען נישט אויף אַזוי ווי ס'קער צו זיין, אַזוי ווי ס'ברויך צו זיין, דאָס איז הָא בְּהָא תִּלְיָא. [ווייל] יעדע זאָך איז דער שֶׁרֶשׁ דערפֿון די מַחֲשָׁבוֹת וויאָזוי מ'גייט אַרום דערפריער, דאָס איז דער מקור פֿון אַלעמען, הן לטובה און הן חלילה פֿאַרקערט, אַז אײַנעם קומט א שלעכטע מַעֲשֶׂה מִסְתַּמָּא האָט ער געהאַט פריער שלעכטע מַחֲשָׁבוֹת, ס'איז נישט בְּחִנָּם, ממילא שְׁאֵדַט דאָס, דאָס איז די בְּחִינַת הנפש דער מקור טאָקע. אַז מ'זאָל האָבן מ'זאָל זיך מתגבר זיין אויפֿן נֶפֶשׁ, מוז מען האָבן גוטע מַחֲשָׁבוֹת, אַזוי אַרומער כאַפּט מען זיך צו, קאָן מען זיך אַרײַנכאַפֿן אין נֶפֶשׁ אַרײַן, נאָר מיט מַחֲשָׁבוֹת טובות. אָבער די מַעֲשֶׂה מוז מען האָבן, אַן דעם גייט נישט, די מַעֲשִׂים זענען מַשְׁפִּיעַ, אײַנס אָנעם אַנדערן גייט נישט, אָבער דאָס [המחשבה] איז נאָך מער כולל, די מחשבה איז מער כולל וכו'.

גם כאן בפרשת תצוה, כמו שמוהיר הכתוב בפרשת בהעלותך.

עז

הקדמה לישוב קושיא ז

לאָמיר זען [לבאר דברי התנחומא].

איך האָב דאָ געפרעגט פריער (בקושיא ז), ביי מילה [ששאל המדרש] קטן לפמה נמול. אפשר, האָב איך געקלערט אַ רעיון, [לבאר] וואָס די שאלה איז אין מדרש.

עח

יש פלוגתא בפוסקים בדיון נמול תוך ח' ימים, אם קיים המצוה בדיעבד. דמהרא"ש בשם הר"ש משמע רצא, וכן סובר הב"י והרמ"א. אבל הש"ך והשאנת אריה סוברים דלא יצא

[דהנה] ס'איז אַ פלוגתא הפוסקים, אין די ראשונים נאך, דער רא"ש (שבת פרק יט, סימן ה) מיט אנדערע, און [בהאחרונים נחלקו] דער רמ"א (י"ד רסב, א) מיטן ש"ך (שם, א), און דער שאגת אריה (סימן נב, ונד), וויאזוי איז דער דין ביי אַ נמול תוך שמונה ימים, צי מ'האָט בדיעבד יוצא געווען^{עא}, [און] צי מ'דארף האָבן הַטַּפּת דם בְּרִית^{עב} [ביום השמיני]^{עג}.

עט

דער רא"ש - און דער רמ"א - פסק'נט אַז ניין [בדיעבד קיים המצוה תוך שמונה וא"צ הטפת דם ברית], בשם ר"ש^{עד}, אַז פון ר"ש זעט אויס אַז בדיעבד האָט מען יוצא געווען. און דער ש"ך קריגט זייער שטאַרק, ער ברענגט כמה ראיות אַז ניין, [שלא קיים המצוה אפילו בדיעבד, ולכן צריך להטיף עוד הפעם דם ברית כשיגיע זמנו].

פ

[און] דער שאגת אריה [איז מאריך] באריכות [לדחות ראיות הש"ך].

[והוא סובר דא"צ להטיף דם ברית. וגם חולק על סברת הרמ"א ודעימיה בדברי הרא"ש דבדיעבד קיים המצוה תוך שמונה, אלא לא יצא ידי חובת המצוה, והא דא"צ להטיף דם ברית הוא אדרבה משום דכבר בטל המצוה ואי אפשר עוד לקיימה אפילו על ידי הטפת דם ברית].

[ואחד מהראיות שהביא לזה] וואָרן ווען נישט - זאָגט ער - העט דאָך געווען אַז זריזין מקדימין למצוה, און פארוואָס האַלט איך אַז [נולד] בין השמשות דארף איך ווארטן אויף [יום] ט', פארוואָס נישט דעמאלטס, אלא מאי מוז זיין [אַז] מ'האָט [אפילו] בדיעבד נישט יוצא געווען, בדיעבד אויך נישט^{עה}.

^{עא} דלדעת הרמ"א יצא בדיעבד, אבל לדעת הש"ך והשאנת אריה לא יצא [עיינן בהערה עג].

^{עב} דלדעת הרמ"א אין צריך להטיף דם ברית, וכן לדעת השאגת אריה, אבל לדעת הש"ך צריך להטיף דם ברית.

^{עג} הדברים ארוכים, ויש בזה כמה פלוגתות וחילוקים, ונעתיק רק תמצית העולה מדברי אלו הפוסקים. הנה הרא"ש בשם ר"ש הביא ראייה דנימול תוך ח' א"צ להטיף דם ברית. והבין הב"י והרמ"א ועוד פוסקים, דהטעם משום דבדיעבד יצא ידי חובת המצוה אף כשנימול תוך ח'. אבל הש"ך חולק על כל זה, מתוך קושיות וראיות שהביא דלא יצא בנימול לתוך ח', ועל כן מסיק דצריך להטיף עוד הפעם דם ברית כשיגיע לשמונה ימים. והשאגת אריה האריך להקשות הן על הרמ"א והן על הש"ך, ומסיק לדינא כך, דלענין אם יצא בדיעבד בתוך ח' ס"ל כהש"ך דלא יצא, ולענין אם צריך להטיף דם ברית ס"ל כהרא"ש ורמ"א דאין צריך להטיף דם ברית, אלא שבהסבר שיטת הרא"ש חולק על הרמ"א, דאין הכוונה במה שכתב דא"צ להטיף דם ברית משום דסובר דכבר יצא בדיעבד בתוך ח', אלא אדרבה שהרא"ש סובר דלא יצא כלל בתוך ח', ולא עוד אלא שביטל כל המצוה ואי אפשר לקיימה עוד אפילו ע"י הטפת דם ברית, ומהאי טעמא הוא שפוסק דא"צ להטיף ביום הח', כיון דלא יועיל עוד. [ובזה יובן כאן כל דברי רבינו הקצרים בענין זה].

^{עד} רבינו שמשון משאנץ (מבצלי התוספות) שהובא שם ברא"ש, שחולק על דברי ר"י בענין נולד מהול, מטעם שהוא הוכיח להביא ראייה לענין הנימול תוך שמונה, דא"צ הטפת דם ביום ח', עיי"ש באורך.

^{עה} ועיינן מה שהאריך רבינו בענין זה בטוב טעם בדרשה שבת וירא תשט"ז בעיר מאנטריאל (נדפס בחידושי תורה תשט"ו עמוד פט-צג, ובדברי יואל וירא עמוד שם מגמ), ומיישב שם דברי הרמ"א והש"ך, כל אחד לשיטתו, שלא יוקשה

[וכן הסברה נותנת, כן] לכאורה אז מ'האט נישט געטון כ'דין, פארוואס זאל מען האבן יוצא געווען?¹

פא

הקדמה ליישוב קושיא ח

בגמרא נחלקו א' דרשין טעמא דקרא, וכתב החתם סופר דהפלותא הוא אם דרשין אף להקל, ודקיי"ל דלא דרשין טעמא דקרא להקל, משום דיש עוד טעמים נשגבים בכל מצוה

כ'האב געקלערט אפשר, ס'איז דאך דא א פלוגתא¹ [צי] דרשין טעמא דקרא אויף לקולא. און דער יסוד פון די פלוגתא איז, [ווייל] דאס איז זיכער אז כאטש ס'איז דא א טעם, קאן זיין ס'איז דא נאך טעמים², אזויווי ווי דער חתם סופר זאגט³. ס'קאן זיין ס'איז דא נאך טעמים.

פב

והנה בטעם שניתנה מילה "לשמנה", מבואר במדרש דהוא בכדי שיהיה בו כח, ובמקום אחר אמרו דהוא כדי שיעבור עליו השבת דהוא כקבלת פני המטרונוא

[און] דער טעם פון די מצוה [מפני מה מילה ניתנה לשמונה], דא אין די מדרשים איז פארהאן אויף איין פלאץ שטייט אין מדרש⁴, [ווייל] הקדוש ברוך הוא האט חס געווען

עליהם קושיות השאגת אריה, וגם אודות ראייה זו של השאגת אריה מיישב שם רבינו דלא קשה מזה על הרמ"א, עיי"ש באורן.

¹ וכמבואר לעיל (באות סט) בשם הב"ח, דבמצוה דאורייתא אם חיסר מפרטי המצוה לא קיים המצוה.

² בגמרא בבא מציעא (קטו). וסנהדרין (כא.), שנחלקו שם רבי יהודה ורבי שמעון בזה, דרבי שמעון דריש טעמא דקרא, ורבי יהודה לא דריש טעמא דקרא. ומפרש החתם סופר דפלותתם הוא רק א' דרשין טעמא אפילו להקל, אבל להחמיר ודאי דרשין.

³ ולכן סובר רבי יהודה דלא דרשין טעמא דקרא להקל, והכי נקטינן.

⁴ בשו"ת חתם סופר (חי"ד סימן קד, קה, רנד), עיי"ש באורן.

וז"ל רבינו בזה בשו"ת דברי יואל (קט, ב): דהנה החתם סופר יו"ד סימן רנ"ד כתב שם באמצע התשובה דאנן קיימא לן כרבי יהודה דלא דריש טעמא דקרא להקל עליה, ופשוט דלעולם ניהוש לטעמא 'להחמיר', אפילו לרבי יהודה, רק היכא שעל ידי הטעם נבוא 'להקל' לא דרשין טעמא, ואם כן 'לחייב' נדרוש הטעם, יעיי"ש. והנה כתב זה לדבר פשוט, וכן כתב בסיומן ק"ד לענין סחורה בדברים אסורים (עי' משנה שביעית ז, ג. וטור ושו"ע יו"ד סימן קיז), שלמדו מלשון לא יאכל (עי' פסחים כג). שאין האיסור אלא במילי דאכילה, שהוא מטעם דילמא אתי למיכל מיניה, ומחלל שם בין קולא לחומרא, דלקולא לא אהני לן הטעם, אבל מהני הטעם 'להחמיר' כל היכא ששייך ביה אותו הטעם יעיי"ש. והרבה פוסקים גדולים החזיקו בסברה זו. ○ ובמלוא הרועים ח"ב מערכת טעמא דקרא אות ט', כתב שם דלהרבות על משמעות הכתוב נוכל לדרוש טעמא דקרא, והאריך בזה טובא, וכתב באמצע דבריו בהסבר, דבאמת [אף] אם אנו דורשין טעם המקרא אין אנו אומרים שהתורה לא כוונה אלא לטעם זה, כי את מי נועץ ויבנים, ומי עמד בסוד ה', הלא דבריו כאש וכפטיש יפוצץ סלע, מקרא אחד מתחלק לכמה טעמים. רק דאנו אומרים דזהו גם כן טעם אחד מהרבה טעמים של המקרא, דאף דלא דרשין טעמא דקרא להקל, אינו משום דמספקין שמא זה הטעם אינו אמת, רק דילמא יש עוד טעם, יעיי"ש שהאריך טובא. ועכ"פ מובן הדבר בפשיטות מה שכתבו לחלק בענין הטעמים בין להקל או להחמיר, אלא שבמלוא הרועים הוסיף עוד דאף להרבות על משמעות הקרא מהני הטעם, ומכל שכן מה שנכלל גם במשמעות הקרא שאין להקל היכא דאית ביה הן טעמא. ○ והרא"ה כתב בספר החינוך דהעיקר בכל טעמי המצות הוא מה שאמרו חכמי האמת, אבל גם הטעמים הפשוטים המה אמת. וזה מתאים למה שכתבו הפוסקים הנזכרים לעיל. ○ ולפי זה אין שום ראייה וכו', כי לא אמר הרא"ה ז"ל שאין עוד טעם אחר, שאי אפשר לומר ככה במצות התורה הקדושה שהוא גבוה מעל גבוה, אלא אמר שגם זה טעם אמת, ואין שום קושיא אם ראו כזו"ל עוד טעמים אחרים וכו', דמהאי טעמא אין סומכין על הטעמים להקל, אבל בשביל זה לא נדחו דברי הרא"ה ז"ל וטעמו שהבין בדעת תורת אמת, וטעמי מחייבין את המצוה.

ועיין עוד בדברי רבינו שם (טו, ו. ד"ה גם ממה) וז"ל: שכתבו הרבה מהראשונים ז"ל טעמי המצות, אף שבדאי אינם להלכה, כי בטעמים שלא הוזכרו בש"ס כולי עלמא מודי דלא דרשין טעמא דקרא, ומכל מקום היו וזירין במה שנראה בדעתם הגדולה בטעמי דקרא, כאשר האריכו בזה בכמה מקומות. והוא על דרך שכתב החתם סופר ז"ל דאף דלא דרשין טעמא דקרא, מכל מקום 'לחומרא' יש לחוש אולי כיון הקרא לטעם זה.

⁵ בדברים רבה (א, י). והובא להלן בתוך לשון האור החיים הק'.

אויף אים ביז ער וועט האָבן פֿח, [ולכן] מוז מען וואַרטן אַכט טאַג, [כדי שלא יהיה המילה מיד סמוך ללידתו].

פג

וביאור האור החיים הק', דשתי המדרשים הם ענין אחד, והשבת היא שנותנת הכח בהבריא, ואז ניתוסף לו כח הנפש

ס'איז אַנדערש [פֿשטות המדרש דלעיל, מפשטות המדרש דלהלן]^{פא}.

ווי דער אור החיים הקדוש זאָגט^ב, ער פרעגט [על המדרש דלעיל] פאַרוואָס פונקט עפעס, 'פונקט ביי אַכט טאַג' האָט מען פֿח.

זאָגט ער [דהכוונה על פי המדרש דלהלן], ווייל ס'גייט דורך אַ שַׁבַּת, [און] דער שַׁבַּת גיט דעם פֿח, [וכמו שאמר^ב בששת ימי בראשית, כי] די גאַנצע וועלט איז געווען רופֿף, ביז דער שַׁבַּת האָט עס געגעבן דעם פֿח. [ובשמונה ימים נמצא דבכל אופן כבר עליו עליו השבת].

פד

[ווייל] אויף איין פלאַץ שטייט אין מדרש^ב עפעס אַן אַנדערע בחינה [מבמדרש דלעיל, דהוא] לְקַבֵּל פֿני הַמַּטְרוֹנָא^ב, ער מוז דורכגיין דעם שַׁבַּת^ב. [וכתב האור החיים הק' להתאים לזה גם דברי המדרש דלעיל, דהכוונה על השבת].

^{פא} והיינו לפום ריהטא, הם שני טעמים. אבל לדברי האוה"ח הק' שניהם הם ענין אחד, ובא זה וגילה על זה.

^{בב} באור החיים הק' (תוריע יב, א): ורובותינו ז"ל (דברים רבה ה, א) אמרו וז"ל, למה התינוק נימול לשמונה ימים, שְׁקָנָה ה' רחמים עליו להמתין לו עד שיהיה בו "כח", וכשם שרחמיו של הקדוש ברוך הוא על האדם, כך רחמיו על הבהמה, שנאמר (אמור כב, כז) ומיום השמיני והלאה ירצה, עכ"ל. וצריך לדעת מי גילה סוד זה, כי בשמונה ימים [דייקא] יהיה בו כח, לא פחות ולא יותר. ונראה כי כח האמור בדבריהם הוא מה שאמר בזהר (ח"ג צא): שהוא כדי שיעבור עליו "שבת", ותגיעו נפש החיונית הנשפעת בעולם ביום השבת כידוע, ואז יהיה בן קיימא, והוא שאמרו רז"ל, "כח" החיוני. ותמצא שאמרו רבותינו ז"ל (זהר ח"ב דף רכב): שקודם שבת היה העולם רופף ורועד, כיון שבא שבת נתחזק ונת, עד כאן. והוא מה שאמרו (בדברים רבה) כדי שיהיה בו "כח".

^{בב} בזהר הק' (ח"ב דף רכב): דְּכָל עֲלָמָא, אֵף עַל גַּב דְּכָל עֲבִידֵין אֲשֶׁתְּלִימוּ כָל חַד וְחַד, עֲלָמָא כָּלָא לֹא הָוָה שְׁלִים בְּקִיּוּמָהּ, עַד דְּאָתָא יוֹמָא שְׁבִיעָאָה. דְּכָד אָתָא יוֹמָא שְׁבִיעָאָה, כְּדִין אֲשֶׁתְּלִימוּ כָל עֲבִידֵין, וְאֲשִׁלִּים בֵּיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא עֲלָמָא, הָדָא הוּא דְּכֹתִיב וְיָכַל אֱלֹקִים בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי מְלָאכְתּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה, בְּהַאי אֲשֶׁתְּלִים בְּקִיּוּמָא כָּל עֲבִידָתָא דְּעֵבֶד, וְעַל דָּא וְיָכַל אֱלֹקִים "בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי". [ועיין עוד בבראשית רבה י, ט].

^{בב} בתנחומא אמור (סימן יב): וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ (אמור כב, כז). רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אומר, משל למלך שהיה נכנס למדינה והוציא כרוז ואמר, כל אכסניין שיש כאן לא יראו פני עד שיראו פני מטרונא תחלה. כך אמר הקב"ה לישראל, בני לא תביאו לפני עד שתעבורו עליו השבת, שאין שבעה בלא שבת, ואין מילה בלא שבת. אמר רבי יצחק, משפט אדם ומשפט בהמה [שורים], משפט אדם וביום השמיני ימול (שמיני יב, א), ומשפט בהמה וביום השמיני יקלח [אמור שם].

ובאור החיים הק' עצמו הביא זאת בשם הזהר הק' (ח"ג צא): דאיתא שם וז"ל: תא חזי, בר נש דאתייליד לא אתמנא עליה חילא דלעילא, עד דאתגזר [שכנס לבית מילה]. כיון דאתגזר, אתער עליה אתערותא דרוחא דלעילא. וְכִי לֹאֲתַשְׁקָא בְּאוּרִייתָא, אֲתַעֵר עֲלֵיהּ אֲתַעֲרוּתָא יְתִיר. וְכִי וְעִבִיד פְּקוּדֵי אֲוִרִיתָא, אֲתַעֵר עֲלֵיהּ אֲתַעֲרוּתָא יְתִיר. וְכִי וְאֲתַנְסִיב, וְכִי וְאוֹלִיד בְּנִין, וְאוֹלִיף לוֹן אוֹרְחוֹי דְּמִלְכָּא קוּדְשָׁא, הָא כְּדִין הוּא אֲדָם שְׁלִים, שְׁלִים בְּכָלָא. וְאֶבֶל בְּהֵמָה דְּאֲתַנְלִידַת, בְּהֵמָה שְׁעָמָא דְּאֲתַנְלִידַת, הֵהוּא חִילָא דְּאִית לָהּ בְּסוּפָה אִית לָהּ בְּהֵמָה שְׁעָמָא דְּאֲתַנְלִידַת, וְאֲתַמְנָא עֲלֵיהּ. בְּגִין כֹּךְ כְּתִיב (אמור שם) שוֹר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עוֹ כִּי יוֹלֵד, עָגַל אוֹ טָלָה אוֹ שְׂעִיר אוֹ גְּדִי לֹא אֲתַמֵּר, אֲלָא שוֹר אוֹ כֶּשֶׁב אוֹ עוֹ, הֵהוּא דְּאִית לֵיהּ לְסוּפָא, אִית לֵיהּ בְּשְׁעָמָא דְּאֲתַנְלִידַת. וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אִמּוֹ (שם), בְּגִין לֹאֲתַשְׁבָּא בֵּיהּ 'הֵהוּא חִילָא' וְאֲתַקִּים בֵּיהּ. וּבְמָה יִתְקַים בֵּיהּ, כִּד יִשְׂרִי עֲלֵיהּ שַׁבַּת חַד, וְאִי לֹא, לֹא יִתְקַים. וְלִכְתּוּב דִּיתְקַים בֵּיהּ הֵהוּא חִילָא, כְּתִיב יִרְצָה לְקַרְבֵּן אֲשֶׁה לָהּ, בְּקִיּוּמָא דְּשַׁבַּת חַד דְּאֲעֵבֶר עֲלֵיהּ. וְכִי נִשְׁ בְּקִיּוּמָא דְּשַׁבַּת חַד, אֲתַקִּים בֵּיהּ אֲתַעֲרוּתָא דְּהָא עֲלָמָא, וְחִילָא דִּילֵיהּ. בְּתַר דְּאֲתַגְזֹר, אֲתַעֵר עֲלֵיהּ אֲתַעֲרוּתָא דְּרוּחָא עֲלָאָה, וּכְנַסְתָּ יִשְׂרָאֵל אֲעֵבֶר עֲלֵיהּ וְחֻמָּתָא לֵיהּ בְּרִשְׁמָא קוּדְשָׁא, וְאֲתַעֲרַת עֲלֵיהּ וְשְׂרָיָא עֲלֵיהּ וְרוּחָא דְּהֵהוּא עֲלָמָא קוּדְשָׁא, כְּמָה דְּאָתָּא אֲמֵר (יחזקאל טז, י) וְאֲעֵבֶר עֲלֶיךָ וְאָרָאךָ מִתְּבוּסָסֶת בְּדַמְיָךְ.

^{בב} היינו קבלת פני השבת שהיא אור השכינה.

^{בב} ועיין בזה באורך בדברי רבינו בבלי ש"ק כי תשא תשט"ז, וס"ג אמר תשי"ג, ותשי"ט, ועוד.

פה

ויש לומר דמטעמים אלו לא היו שייכים באברהם אבינו ויצחק אבינו, דמטעם שהיה בו כח לא היה שייך, כיון דאצלם בלאו הכי היה הכל בדרך נס, שהרי בדרך הטבע היה סכנה בדבר אצל אברהם, מחמת הוקנה, ומחמת רדיפת האויבים

קען זיין אז די טעמים זענען נישט אָנגעגאַנגען ביי אברהם אבינו.

[ווייל] ביי אברהם אבינו איז דאָס גאַנצע [מילה] געווען נָסִים, ער איז געוועזן בְּזָקָה, און ס'איז געווען מיט נָסִים [מצד רדיפת האויבים]¹⁹. מיטן דָּרָךְ הִטָּבַע העט ער עס נישט גיווען געקאָנט, ס'איז אינגאַנצן געווען אַ בחינה פון נָסִים. [וממילא] ער האָט נישט מוֹרָא געהאַט [שלא יהיה בו כח, ולא שייך הטעם הראשון].

פו

וכן הטעם שיעבור עליו השבת לא היה שייך אצלם, כי הצדיקים הם בבחינת שבת בכל השבוע, וכמובאר בוהר הק' און ווידעראום [אלץ] שִׁבְתָּ, [לטעם השני לְקַבֵּל פְּנֵי הַמְּטְרוֹנָא. הלא אברהם רבינו היה בבחינת] שִׁבְתָּ דְכּוֹלָא שְׁתָּא²⁰, [ווי] ס'שטייט דאָךְ אַז אַ צדיק איז אויף די בחינה [פון] שבת, אַ תְּלִמִּיד חָכָם איז בבחינת שִׁבְתָּ [א גאנצע וואָך, אזוי] זאָגט דער זוהר הקדוש²¹ אויף די גרויסע מענטשן, ס'איז ביי זיי יעדער טאָג [דאָ] 'די הַשְּׁפָעָה' פון שִׁבְתָּ.

¹⁹ עיין בתנחומא וירא (סימן ג) ובראשית רבה (מב, ח) כי ענר ואשכול אמרו לו שיש סכנה בדבר מחמת הזקנה, ומחמת רדיפת האויבים, וממרא השיב לו שבלאו הכי הוא מלומד בנסים, ואין להשגיח על זה.

²⁰ הוא לשון המבוא בספרי המקובלים ומקורו בלשון הזוהר הק' (נשא קמד:) שרבי יהודה קרא כן על רבי שמעון בן יוחאי וּלְפָנֵינוּ נִדְפַס שם שבת דכולהו שיתא, אבל כפי הנראה יש גירסא שבת דכולהו שיתא.

וכן הוא לשון העטרת צבי שכתב כן על הישמוח משה. וכמו שהביא רבינו בליל שב"ק תצוה תשי"ח, ונדפס בחידושי תורה (ג' כרכים, עמוד רעו) [וכן בדברי יואל (עמוד רסו)], וז"ל שם: וכידוע העובדא שא"ז הישמוח משה זלה"ה היה לבוש בגדי שבת והשטריימל גם בימות החול, ופעם אחת כתב אליו הרה"ק בעל עטרת צבי זלה"ה אגרת שלומים, וכתב לו בין יתר התוארים "שבת דכולהו שיתא", וכאשר קרא אא"ז זלה"ה את המכתב, ענה ואמר בשחוק קל על שפתיו "אָה! ער ווייסט".

ועיין עוד שם שמסיים על זה [מה ששייך להבחינה דכאן] וז"ל: ומי לנו גדול מהאבות הקדושים, ויצחק אבינו ע"ה בודאי היה בבחינה זו שאצלו היה שבת דכולהו שיתא, אם כן אצלו אין שייך הטעם להיות מילה בשמיני כדי שיעבור עליו שבת ויתן בו בחינת הנפש, שהרי הוא היה תמיד בבחינה זו של שבת וכו'. ועל כרחק שישנם עוד טעמים כמוסים למילה ביום השמיני, גבוה מעל גבוה, חוץ מטעם הנ"ל. ובאמת קיימא לן מהאי טעמא דלא דרשינן טעמא דקרא, ואפילו רבי שמעון שדורש טעמא דקרא גם כן אינו דורש בכל המקומות שבתורה, אלא במקום שהיה לו הטעם בקבלה. וכל שכן במקום שנשנתה הדין אם נדרוש טעמא דקרא, ודאי אי אפשר לדרוש, דמה שאומרים טעמים על הפסוקים הוא רק דרך דרש או פשט, אבל להחליט ולומר שאין בו טעם אחר רק זה, וודאי דאסור, וכמו שכתב התוספות יו"ט (ברכות ז, ג) וכו'. וכן כתב החינוך שאע"פ שאומרים טעמים על המצות יש בהם עוד טעמים כמוסים גבוה מעל גבוה שאין שכל אנושי משיג אותם, אם כן גם בזה שאמר הכתוב ביום השמיני ימול בשר ערלתו אין אנו דורשים טעמא דקרא וכו'.

²¹ בוהר הק' (ח"ג דף כט): לְמַעַן יִנּוּחַ שׁוֹרֵךְ וְחִמּוּדָה (משפטים כג, יב), חֲמֹר בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וַיִּנְפֹּשׁ בֶּן אֲמִתָּה (שם). וּבְהִמָּהּ (יתרו כ, כ), עַם הָאָרֶץ בְּהִמָּה אֶקְרִי, וּלְכַתֵּר דִּייעוֹל גְּרַמִּיה תַּחֲוֹת אֲדָם בַּתּוֹרָה, יִתְקַיֵּים בֵּיהּ (תהלים לו, ז) אֲדָם וּבְהִמָּה תוֹשִׁיעַ ה', אִם הוּא כְסוּס דְרַכִּיב עָלֶיהּ מָאֲרִיה, וְסָבִיל לִיה, וְלֹא מִכַּעַט בְּמָאֲרִיה. וּמֵאִי סָבִילוּ דַעַם הָאָרֶץ לְתַלְמִיד חָכָם, בְּגִין דְּתַלְמִיד חָכָם כִּיּוֹם שִׁבְתָּ 'צִידִין' אִיהוּ, דְּלִית לִיה מִדְּלִיָּה, וְאִי עַם הָאָרֶץ סָבִילוּ לִיה בְּמִמוּנֵיהּ, וְאִתְנַהֵּיג בֵּיהּ כְּפֹס רַעוּתִיה לְשִׁמְשָׁא לִיה וְלֹאֲתַנְהֵגא בְּפִקּוּדִין כְּפֹס רַעוּתִיה, יִתְקַיֵּים בֵּיהּ 'אֲדָם וּבְהִמָּה' תוֹשִׁיעַ ה', וְיִשְׁעֵי לִיה מִשּׁוּר וּגְדֻלָּה, וְיִשְׁעֵי לִיה מִמְּלָאךְ הַמּוֹת דְּלֹא שְׁלִיט עָלֶיהּ וכו'. וּנְפֶשׁ דְּתַלְמִיד חָכָם אֲתַקְרִיאַת שִׁבְתָּ מִלְּתַתָּא. נֶפֶשׁ יִתְרִיה דְּשִׁבְתָּ. וְעַנָּה דִּילִיה נִשְׁמַת חַיִּים, וְרוּחַ שְׁכִלִי. וְאֵינֻן נִשְׁמָה יִתְרִיה, וְרוּחַ יִתְרִיה, עַל נִשְׁמָה וְרוּחָא וְנִפְשָׁא, דְּאֵינֻן עֲבָדִין דְּשִׁלְטִין בְּגּוֹפָא דִּיּוֹמִין דְּחֹל. נִשְׁמָה יִתְרִיה, נִשְׁמַת כַּחַי, כְּתָר בְּרַאשׁ צַדִּיק, דְּאִיהוּ יוֹם שִׁבְתָּ. וּבְהִיא נִשְׁמָה יִתְרִיה תְּהֵלֵל קָה וכו' [וכאן האריך בביאור שורש הענין על דרך הסוד, ואחר כך כתב] וְהָכִי תַלְמִידִי חָכָמִים, בְּנוֹי דְּמִלְּכָא מִטְּרוֹנִינְתָּא, אֲתַקְרִיאֻ שִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, וְלִית לוֹן מְדַלְהוֹן, דְּלֹאֻ אֵינֻן בְּעָלִי מְלָאכָה, כְּשֹׂאֵר עֲבָדִין בְּנוֹי דְּחֹלִין. אֲגָרָא דְּלִהוֹן בְּעָלְמָא דִּין וּבְעָלְמָא דְּאַתִּי, לְעַנָּא לוֹן בְּכָל מִינֵי מְאָכֵל וּמִשְׁתָּה, וְלֹאֲקָרָא לוֹן בְּלִבוֹשֵׁין שְׁפִירִין, כְּגֹוֶנָא דְּשִׁבְתָּ, דְּאַתְמָר בֵּיהּ (שבת קיט.) כְּבִדְהוּ בְּקִסּוֹת נִקְיָה, כָּל מַה דְּעִבְדֵּי בִּרְשָׁא לְשִׁבְתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, אִיתִּלְמַעְבֵּד לוֹן. וּמֵאֵן דְּמַחֲלֵל שִׁבְתָּ חַיִּיב סְקִילָה, וְהָכִי מֵאֵן דְּאַשְׁתַּמֵּשׁ בְּתַנָּא חֲלָף (אבות א, יב), וְהָכִי הוּא הַמִּשְׁתַּמֵּשׁ בְּמֵי שְׁשׁוֹנָה לְכַלּוֹת, דְּמַחֲלֵל תוֹרְתִיה. וְכָל שֶׁכֵּן הַמְּבֹזָה לִיה, קְאִילוּ מְבֹזָה שִׁבְתוֹת וּמוֹעֲדוֹת. וְאֲקוּמָהּ מְאִרִי מִתְּנִיתִין (שם ג, יא. ויע' ספחים קיח. וסנהדרין צט.) כָּל הַמְּבֹזָה אֶת הַמוֹעֲדוֹת קְאִילוּ כּוֹפֵר

[וא"כ אצל אברהם אבינו] לכאורה איז דאָס גאָרנישט אָנגעגאַנגען [שום אחד מהטעמים].

פז

ישוב קושיא ז

בשאלת התנחומא לא אמרו קטן לַכֶּמֶה "מִלִּין", כי זה מבואר בקרא דהוא ליום השמיני, אלא אמרו קטן לַכֶּמֶה "נְמוּל" דהוא לשון דיעבד. והשאלה הוא מהו הדין בנימול תוך שמונה אם יצא בדיעבד, והוא כנידון הפוסקים שנחלקו בזה נאָר די גמרא (היינו התנחומא) קלערט אַרײַן אין 'דעם', [אם בדיעבד יוצא בנימול תוך ח']. איבערדעם שטייט נישט קטן לַכֶּמֶה "מִלִּין", [ווייל] מ'ווייסט [דכתוב] ביום הַשְּׁמִינִי יְמוּל, ער פרעגט נאָר [קטן] לַכֶּמֶה "נְמוּל" בדיעבד, נמול איז דאָךְ טייטש בדיעבד, צי ער 'ווערט' גע'מל'עט. [והשאלה] צי בדיעבד אַז מ'האָט אים גע'מל'עט [לפני זמנו] צי ער האָט דעם דין פון אַ נְמוּל. דער נמול איז דאָךְ נישט טייטש לכתחילה, נאָר אויף בדיעבד. קומט אויס די שאלה איז געווען 'די פלוגתא' פון די פוסקים, [מהו דין הנמול תוך שמונה, ועל זה שאלו קטן] לַכֶּמֶה 'נְמוּל'.

פח

ישוב קושיא ח

ועל זה השיב התנחומא כדעת המחמירין דלא יצא אפילו בדיעבד. והביא ראיה בְּשֵׁם שְׁנֵי מוֹל יצחק, וביצחק הרי לא היה שייך הטעמים שבו, ועל כן אם היו יוצאין בדיעבד לכל אדם, היו יכולין למול יצחק תוך שמונה אפילו לכתחלה, ואפילו הכי לא מל אותו אברהם תוך ח' ימים, אף שהיה לו תשוקה גדולה והתלהבות לקיים מצות ה' און [התשובה היא] כַּךְ [שנו חכמים, קטן] 'נְמוּל' לַשְּׁמוֹנֶה, אַז 'בדיעבד' איז טאַקע אויך נאָר לַשְּׁמוֹנֶה, אַזוי ווי 'די' פוסקים, די מַחְמִירִים³.

פט

און אַ ראיה [ברענגט ער] בְּשֵׁם שְׁנֵי מוֹל יצחק, וואָרן ווען ס'העט געווען גאָר [אַז מ'האָט] בדיעבד יוצא געוועזן, וועגן ס'איז דאָךְ [המילה בשמונה] נאָר וועגן די טעמים, און בדיעבד אַז מ'זעט אַז ס'איז דורך און ער האָט געהאַט דעם פח, איז ער נמול [דיצא ידי חובת המצוה], העט דאָךְ זיכער אברהם אבינו געטון אַזוי לַפְתָּחֻלָּה [במילת יצחק אבינו, שהרי] ביי אים זענען דאָךְ נישטאָ די טעמים^{3א}.

צ

והמפרשים הקשו לענין מילת אברהם עצמו, דהלא קיים כל התורה כולה, ואם כן למה לא מל קודם שנצטוו. ותרצו כי ידע שלכסוף יצטוו, וכיון שאי אפשר למול שתי פעמים, המתין עד שיצטוו, יען כי גדול ה'מִצְוָה' ועושה זיי פרעגן דאָךְ אַלע די קְשִׁיָּא, פאַרוואָס האָט ער נישט [אברהם אבינו זיך אליין מל

בעיקר. וקונוא דכל מאני בית המקדש ואתקריאו קדש, הָכִי כָּל אֵינִינִי דְּמִשְׁמָשִׁי תַלְמִידֵי חֻכְמִים אֲתַקְרִיאוּ קְדָשׁ, וְתַלְמִידֵי דְּרַב דְּאֵינוּן לְקַבֵּל אֲבָרִים דְּגוֹפֵא, אֲתַקְרִיאוּ קְדָשׁ קְדָשִׁים, וְרָצָא דְּמִלָּה קָא רְמִיזוּ בְּהוּן (תרומה כו, לג) וְהַבְדִּילָה הַפְּרָקֶת לָכֵס בֵּין הַקְדָּשׁ וּבֵין קְדָשׁ הַקְדָּשִׁים.

³ והוא שיטת הש"ך והשגת אריה. אלא שיש פלוגתא ביניהם מה יעשה אחר כך כשיגיע ליום ח', דלהש"ך צריך להסיף דם, ולהשגת אריה כבר לא יועיל זה].

^{3א} כדלעיל באות פה-פו. ואלא מאי מוכח מזה דלא דרשינן טעמא דקרא, ובכל אופן לא קיים המצוה קודם זמנו (וכדלקמן באות צא. וע"ע לעיל בסוף הערה פח מלשון החידושי תורה). [ובדברי רבינו כאן י"ל דהכוונה לענין הטעם דשבת, ולפי מה שכתב האור החיים הק' דמה שאמרו שיהיה בו כח, היינו ע"י קדושת השבת, וא"כ ב' הטעמים כחדא אולין, ונמצא דלא שייך הטעמים אצל יצחק אבינו שהיה תמיד בבחינת שבת תיכף משגולד, וכדלעיל בהערה הנזכר מתוך לשון החידושי תורה. גם י"ל דאף אם נימא דב' המדרשים הם טעמים חלוקים, לא היה שייך אצל יצחק אבינו גם טעם הפשוט שיהיה בו כח, מכיון שאצל האבות בלאו הכי היה הכל על ידי נסים, וכמו שהזכיר רבינו (באות פה) לגבי אברהם אבינו שלא היה בו סכנה מחמת הזקנה, הן הוא גם אצל יצחק אבינו שלא היה בו סכנה בפחות מ'ימים].

געווען פריער. והלא) ער האָט מְקִים געווען כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָה עַד שְׁלֹא נִתְּנָה^{צב}, פֿאַרוואָס נישט מְצוֹת מִלָּה [עד שלא נצטוה על זה].

איז דער תירוץ^{צג}, ווייל אנדערע זאכן האָט ער געקאָנט [שפעטער נאָכאַמאָל טון, לאחר שִׁיּצְטוּה, ויהיה בבחינת] גְּדוֹל 'הַמְצָה' וְעוֹשָׁה [ממי שאינו מְצוּה ועושה] (קידושין לא), האָט ער געקאָנט שפעטער נאָכאַמאָל טון. [אַבער] מִלָּה, [ווען] ער איז זיך איין מאל מל פריער, העט ער שוין נישט געקענט נאָכאַמאָל, [ולכן] האָט ער געמוזט וואַרטן [עד שיצטווה עליה, כדי] ער זאל ווערן אַ מְצוּה וְעוֹשָׁה.

צא

אבל במילת יצחק כבר נצטוה על זה מקודם, ואם היה יכול לצאת ידי חובת המצוה תוך שמונה, לא היה ממתין עוד. אלא מאי מכיין דמל אברהם את יצחק ביום ה' ולא קודם, מוכח מזה דאי אפשר לצאת המצוה קודם זמנו אַבער [במילת יצחק] ווען ער איז שוין מְצוּה געווען, העט ער נישט גיווען געוואָרט אויף קיין שְׁמוֹנָה, העט ער אים גיווען מל געווען [לפני שמונה, באם היו יכולין לצאת בזה]^{צד}. אַלֵּא מַאי מוֹז זֵיין אַז מ'טאַר טאַקע נישט [בתוך שמונה, ווייל] מ'האָט נישט מְקִים געווען די מְצוּה [אפילו בדיעבד. ואף שאצלו לא היה שייך הטעמים, מכל מקום לא דרשין טעמא דקרא]. אַז נישט העט אברהם אבינו גיווען מל געווען [את יצחק] פריער, ער העט נישט גיווען געוואָרט [לשמונה ימים].

צב

ולוה הוצרך התחומא להביא ראיה ממילת יצחק, ולא מן הפסוק. כי כל הנידון הוא לענין בדיעבד אם יצא תוך שמונה, וזה לא מבואר בפסוק איבערדעם זאגט ער כָּשֶׁם שְׁנִמּוּל יִצְחָק, און נישט פון וְכִיּוֹם הַשְּׁמִינִי יְמוֹל לָכֶם. [ווייל] פון 'דעם' ברענגט ער אַ רֵאִיָּה אַזוי ווי 'די' פּוֹסְקִים [המחמירים]. גייט דער מדרש דאָ - קען זיין - מיט דער שִׁיטָה^{צה}, [אַז] אפילו בְּדִיעְבַּד האָט מען נישט גע'מל'עט [כשהוא בתוך שמונה]. אַזוי זעט אויס.

צג

ישוב קושיא ט

ועכ"פ רואין מזה, כי אף בשמשתוקקין לקיים מצות ה', אין להקדים המצוה לפני זמנה הראויה זעט מען דאָך אין די הִלְכָה, אַז כאַטשיג אפילו ווען מ'איז מְשִׁתּוֹקֵק - אַזוי ווי אברהם אבינו - מ'זאל מְקִים זיין [מצות ה'], פונדעסטוועגן ווילאַנג ס'איז נישט די צייט, ברויך מען נישט צו טון.

^{צב} כמבואר במשנה דקידושין (פב): מצינו שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה, שנאמר (תולדות כו, ה) עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרָהֶם בְּקָלִי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מְצֻוֹתַי חֲקוֹתַי וְתוֹרָתִי. ובגמרא יומא (כח:): אמר רב, 'קיים' אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר עָקֵב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבִרָהֶם בְּקָלִי וגו'.

^{צג} עיין בשל"ה הק' (תורה שככתב פרשת וירא, דרך חיים): אברהם אבינו קיים כל התורה כולה, ובמצות מילה ידע שיצוה אותו הקב"ה על המילה, וקודם שנצטווה היה אברהם מהרהר מה יעשה אם ימול את עצמו או ימתין עד שיצוה אותו השם יתברך, ונועץ בזה עם ממרא, ונתן לו עצה על המילה הזו, כלומר על מילה בזמנה שצוה לו המקום, כי כן המצוה יותר מהודר. ○ [ויעיין בדברי יואל תולדות (עמוד תרט) ויתרו (עמוד פא)].

^{צד} וכעין טענת השאגת אריה (לעיל באות פ) לענין גולד בין השמשות דהוה לן להקדימו משום ספק, וכמו כן באברהם ויצחק שלא היה שייך בו הטעמים של המתנת ח' ימים. [ובזה יובן למה מכל לפול השאגת אריה הזכיר שם רבינו רק נקודה זו, דהוא כסמך והקדמה לדבריו בכאן].

^{צה} של הש"ך והשאגת אריה.

צד

והנה כמו כן נלמד זאת בכאן מפרשת הדלקת המנורה, שנצטוו משה בזה עוד טרם הקמת המשכן, והיה סברא לומר שיקיימו המצוה תיכף, אבל הכתוב אומר בלשון עתיד וְאַתָּה תִּצְוֶנָּה, ללמד שלא יקדים לקיימה בפועל קודם הזמן הראוי היצט איז רעכט. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט פֿאַר משה רבינו'ן די פרשה פון די מְנוֹרָה, האָט מען מוֹרָא געהאַט, אַז מ'האַט אים געזאָגט [וועט ער האָבן] דאָס הַשְׁתוֹקְקוֹת, מ'האַט אים געזאָגט די פֿרֶשֶׁת הַמְּנוֹרָה, וועט ער טאַקע 'שוין' צינדן, נאָך איידער ס'וועט זיין אַ בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. אַז מ'האַט אים געזאָגט. און מ'האַט געברויכט צו זאָגן פריער, ווי די טַעֲמִים וואָס איך האָב שוין פריער מסבֿיר געווען (בג' האופנים בישוב קושיא ג-ד). [און] אַז מ'האַט נאָך געזאָגט די טַעֲמִים, וועט ער 'שוין' גיין צינדן.

צה

האָט מען אים געמוזט אָנזאָגן וְאַתָּה תִּצְוֶנָּה הערשט שפעט, לְשׁוֹן עֲתִיד. זאָגט ער נישט 'צו' אַתּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, נאָר תִּצְוֶנָּה, זאָלסט וויסן דאָס וועט הערשט זיין שפעטער, און מ'דאַרף עס נישט צו טון היצטערט. [ווייל] אַז נישט קען מען זיך טוֹעָה זיין, אַז מ'זאָל טון פריער¹².

צו

ומוה נלמד גם כן דאָפּ דבר מצוה, אין להקדימה לפני הזמן. וכמבואר בפוסקים דאָפּ שזריזין מקדימין למצוה, היינו רק בתוך זמנה, אבל קודם זמנה לא שייך ענין זריזין מקדימין לקיימה במעשה האָט מען דאָ געוויזן אַז ניין, [והוא בנין אב לכל התורה] אַז דעס וואָס דער בורא כל עולמים זאָגט אַ זְמַן, דאַרף מען נישט 'כאַפֿן' פריער, [לקיימה] אפילו פריער. [וכמבואר בפוסקים¹³ כי] ביי דעם גייט נישט אָן קיין זְרִיזִין מְקַדְּמִין לְמַצּוֹת. נאָך ווען מ'איז טאַקע בְּאֶמֶת מְצוּהָ¹⁴, ווען די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה הייסט אַזוי, [אַז] מ'זאָל נישט מאַחר זיין. אָבער ווען ס'איז [ווי] דאָ, אַז די תורה הקדושה זאָגט עס נישט, דאַרף מען נישט [להקדים], איז נישט פֿאַרהאַנדן קיין זְרִיזִין מְקַדְּמִין, נאָך 'פֿאַר' די מְצוּהַ איז נישט פֿאַרהאַנדן [קיין זריזין מקדימין 'במעשה']¹⁵.

צז

ומו"מ במחשבה והשתוקקות הלב לקיום המצוה, שפיר שייך להקדים אף קודם זמנה, ומוחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה, וכמו שיש מפרשים כן בלשון זריזין 'מקדימין' למצוה, שמקדימין זאת במחשבתם אף טרם בוא זמנה [נאָר] זְרִיזִין מְקַדְּמִין טייטשט מען דאָךְ [אויך, אַז] זְרִיזִין מְקַדְּמִין לְמַצּוֹה, איידער מ'טוט [בְּמַעֲשֶׂה, און] איידער מ'קאָן טון [בְּמַעֲשֶׂה], טוט מען שוין בְּמַחֲשָׁבָה. אַזוי טייטשט מען דאָךְ¹⁶ זְרִיזִין מְקַדְּמִין לְמַצּוֹה, נאָך איידער ער טוט האָט ער

¹² וכדלעיל באות סב-סד.

¹³ ומקורו בגמרא פסחים (ד.) דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ותניא כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימין למצות, שנאמר וישכם אברהם בבקר. ומבואר שם בגמרא [ובלשון התוספות] דמכל מקום אין מקדימין טפי מצפרא, שהוא קודם שהגיע זמנו. וכן העתיק לדינא במגן אברהם (סימן קנו, ב. ד"ה זריזין) וז"ל: זריזין מקדימין למצות, ואין מקדימין טפי מצפרא.

¹⁴ וכגון ביום השמיני עצמו, שלא יתאחר אלא ימול תיכף בבוקר, וכמבואר שם בגמרא.

¹⁵ כעת לא מצאנו מקורו. ועיין בחינה קרוב לזה בראש דוד (להחיד"א, פרשת נח) וז"ל: על פי מה שאמרו ז"ל (ויקרא רבה כז, ב), מי הקדימני וְאֶשְׁלֵם (איוב מא, ג) מי מל [עד] שלא נתתי לו בן וכו', כידוע. וכתבו קצת מפרשים דיש כמה מדות דהזוכה בהם לא שייך בהו מי הקדימני, הלא מראש ירא שמים, דביראה ליכא מי הקדימני,

שוין מְקִיִּים גְּעוּוּעֹזֶן (שנחשב כאילו קיימה). וואָרן מיט די מַחֲשָׁבָה איז ער שוין, אַרבעט ער שוין דערינען, און ער איז שוין גוֹמֵר ביי זיך [לעשותה].
[ובאופן זה לקיימה במחשבה, שפיר שייך להקדים המצוה אף קודם זמנה].

צח

ובמחשבה שפיר הקדימו גם בהמנורה, שהשתוקקו לקיימה ועסקו בלימודה אף מרם הקמת המשכן, וע"ז זכו לקיימה אחר כך. אלא שבמעשה לא קיימו אותה עד לאחר הקמת המשכן

[און] אַזוי איז געווען דאָ ביי די מְנוֹרָה, אַז ס'איז דאָ געווען אַן הֶקְדָּמָה 'פֶּאָר' דער מְצִיָּה [במחשבה], און דאָס איז טאַקע פון די מְצִיָּה אַלײן, [שנצטווה כאן על זה שיעסקו בלימוד המצוה בדיבור ובמחשבה].

צט

[אבל במעשה עדיין לא היה הזמן לזה, ולכן] כּאָטשיג מ'האַט עס געזאָגט פריער, פונדעסטוועגן [בפועל] האָט מען נישט מְקִדִּים געווען [בבחינת זריזין] מְקִדִּימִין לְמַצָּה.

ק

וכמו כן במילת יצחק השתוקק אברהם בכל הח' ימים לקיים המצוה, אלא שבמעשה לא קיים אותה עד יום השמיני. ואחי שפיר שייכות שאלת המילה שהביא התנחומא כאן בהפסוק וְאַתָּה תִּצְוֶה

[און] אַזוי האָט דער בורא כל עולמים געזאָגט ביי די מִילָה איז אויך אַזוי געוועזן, אַז דער בורא כל עולמים האָט נאָר געזאָגט פֶּאָר אים 'פֶּאָר' דעם^פ [כדי שישתוקק לקיימו ויעסוק בדיני המצוה במחשבה ודיבור]. אָבער 'בְּפֹעַל' האָט מען נישט געטאַרט טון [קודם זמנו] אפילו בְּדִיעָבָד, מ'איז נישט יוצא ביז ס'קומט אָן דער זמן.
נאָר וואָס דען, אברהם אבינו האָט מְקִיִּים געווען פֶּל הַתּוֹרָה [עד שלא ניתנה], האָט ער די מְצִיָּה האָט ער אויך מְקִיִּים געווען נאָר בְּהַשְׁתוֹקְקוּת, בְּרִצּוֹן הַלֵּב^{אפ}.

קא

אַזוי ווי ער האָט דאָ געזאָגט [פרשת המנורה] היצט אויף שפעטער, אויף לְעֵתִיד.
[און] דורכדעם האָט מען זוכה געווען מ'זאָל עס שפעטער מְקִיִּים זיין (כדלעיל בישוב קושיא ג-ד באופן השלישי).

דהכל בידי שמים חוץ מיראת שמים (כרכות לג:). ועוד זאת יתירה, כל מי שהוא זריז במצות, בזריזות זה שמתלהב ומקדים למצות לא שייך מי הֶקְדִּימִי, ואסמכוה דורשי רשומות במאמרם ז"ל זריזין מקדימין למצות, 'מקדימין' דייקא, שהן מקדימים ולא נאמר עליהם מי הֶקְדִּימִי. ועוד בה שלישיה, מחשבה טובה ודביקות בו ובתורתו ובמצותיו, וכאשר האריך בזה הרב קול יעקב (לרבי יעקב שאול מאזימיר) דף נ"ג ע"ג.
ועיין עוד בסידורו של שבת (ח"ב דרוש ד, פרק א) שהאריך בענין מי הֶקְדִּימִי וְאַשְׁלֵם, וכתב דע"י המחשבה וההשקות לקיים כשיבא זמנו, שפיר שייך להקדים המצוה קודם זמנו, ואפילו כשעדיין לא ניתן לו חפץ המצוה, ואז לא שייך ענין מי הֶקְדִּימִי. [ועיין עוד בעיוגת הבושם בפרשתן, שמפרש דברי התנחומא כאן על פי דברי הסידורו של שבת אלו, באופן הקרוב לפירוש רבינו כאן בבאור התנחומא].

^פ דבשנה הקודם לזה כבר נאמר לאברהם (לך י, כ) אָבֶל שָׂרָה אֲשֶׁתְּךָ יִלְדֶּת לָךְ בֶּן וְקָרָאתָ אֶת שְׁמוֹ יִצְחָק, וְהִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתּוֹ לְבְרִית עוֹלָם לְיִרְעוֹ אַחֲרָיִךְ.

^{אפ} ועיין בבני יששכר (ניסן יב, יא) וז"ל: כענין שפירשנו (באגרא דכלה וירא, ד"ה וימל) וכן שמעתי גם כן בפסוק וַיִּמַּל אֲבִרָהֶם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שָׁמֶנֶת יָמִים (לך כא, ד), הנה ביום השמיני מיבעי ליה, אך הוא כמו שפירש רש"י בכמה מקומות, וכן הוא על פי הדקדוק, שלשת שבעת שמנת מורה על חיבור כל הימים הללו ביחד, וכמו שלעזר רש"י ז"ל (בא י, כב) אישטייניץ. והנה אברהם אבינו לגדל תשוקתו לקיים מצות בורא, ובפרט מצוה כזאת למול את בנו לח' ימים שעדיין לא טעם טעם המצוה הזאת, הנה מיום שנולד יצחק עד יום השמיני היה מצפה ומשתוקק מתי יבוא יום השמיני ותתמלא תשוקתו במה שיקיים מצות בורא, הנה מיום שנולד יצחק עד יום השמיני היה מצפה ומשתוקק ליום ההוא המקווה, אם כן כל השמנות ימים היו בחיבור יחד לפועל ההוא, על כן נכתב שמנת ימים, בחיבור כל השמונה ימים יחד בתמימות, הבן. [וכעין זה כתב בסידורו של שבת (שם, פרק ב אות ה) עיי"ש].

קב
ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן:

מ'זאל מיר די זכיה האבן, מ'זאל קאנען מקים זיין 'בפועל' [מצות הדלקת המנורה בבית המקדש].

דער בורא כל עולמים [זאל זיין] מביא אוירה לעולם (עיין לעיל באות מז-מח).

אזוי ווי איך האב דא אנגעהויבן (בתחלת ישוב הקושיות באות כח-מב), ס'זאל זיין השיבנו ה' אליך ונשובה.

אז 'דער בורא כל עולמים' זאל אראפגעבן דעם אור.

מ'זאל מיר די זכיה האבן מ'זאל זיין דבוק אין דרך האמת, און די תורה הקדושה.

מ'זאל במהרה זוכה זיין צו זען דעם אור האמתי, דעם אור האמתי ביי די גאולה שלימה ואמתיית.

בהתרומוות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

